

AYDINLANMANIN
MASONLUK VEKTÖRÜ
İLE GELİŞMESİ VE
YAYILMASI

CELİL LAYİKTEZ

**AYDINLANMANIN
MASONLUK VEKTÖRÜ
İLE GELİŞMESİ VE
YAYILMASI**

Celil Layiktez

Mimar Sinan Araştırma Kitapları Dizisi No. 34

Aydınlanmanın Masonluk Vektörü ile Gelişmesi ve Yayılması

ISBN 978-605-9024-47-1

Sertifika No. 26422

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yazar: Celil Layiktez

Redaksiyon: Erdal Türker

Sayfa Düzeni: Ayře Günal

Kapak tasarım:

1. basım : Kasım 2017 (300 adet)

Baskı

Rekmay Reklam ve Tanıtım A.Ş.

Cihan Sok. No.19/7-8, Sıhhiye, Ankara

Telefon: (0312) 229 81 29

www.rekmay.com.tr

Matbaa Sertifika no: 13861

Yayınevi

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneđi

İktisadi İşletmesi

Nuru Ziya Sok. No.11, Beyođlu, İstanbul

Telefon: (0212) 251 26 50

www.mason.org.tr

Sadece Dernek üyelerine mahsustur.

Bu kitapta yazılanlar belgeler dışında yazarın şahsi görüş ve yorumlarını ifade etmektedir. Sorumluluğu tamamen kendisine aittir.

Bunların Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nın veya başka bir masonik kuruluşun resmi görüşlerini ya da fikirlerini temsil ettiği iddia edilemez.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Sunuş	9
Operatif Masonlar	11
Loncalar	11
“Hür Mason” ve “Kabul Edilmiş Mason”	11
Kabul edilmiş Mason	12
Hürmasonluk'ta Ticaret Odası	13
Gemi Kaptanları.....	15
Çıraklık Müessesesi	17
Masonluğun Sırları	17
Masonların İtikatları	18
Üstat Mason	18
Nazırlar	19
İskoçya'da Spekülatif Masonluğun gelişmesi	19
Masonlukla gelişen yeni kavramlar: (Seçim – oy – iktidar muhalefet – denetim – istifa).....	22
Fransa'da Spekülatif Masonluk	22
Felemenk Cumhuriyetin'de Spekülatif Masonluk.....	23
Akdeniz Ticaret Yolları	24
İlk Aforoz.....	28
In Eminentı Aapostolatus	28

İNGİLİZ AYDINLANMASI.....	29
ROYAL SOCIETY	31
Son büyücüler – ilk bilim adamları.....	31
Emperyal Gücünü Korumak İsteyen Kilise ve Dogmalar – Engizisyon	33
Anatomi ve Teşrih (Diseksiyon)	34
Galen	34
Andreas Vesalius.....	36
William Harvey.....	38
William Cheselden.....	40
Beyin teşrihi için cerrahi alet.....	43
DeneySEL Mekanik	44
Royal Society'nin Öncüsü Gizli Cemiyet: Invisible College	44
Ünlü Royal Society üyesi bilim adamları	47
ALEXANDERSON John Wallis.....	48
Isaac Newton.....	50
DENİZCİLİK TARİHİNDE BOYLAM SORUNU	50
Osmanlı İmparatorluğunda durum neydi?	51
DİN VE POLİTİKA TARTIŞMALARININ YASAKLANMASI	52
FRANSIZ AYDINLANMASI.....	53
Newton'cu Aydınlanmanın Kıta Avrupasına Geçışı.....	53
Voltaire faktörü.....	53
Huguenot'lar ve Spinoza – tolerans.....	54

Ramsay'ın ansiklopedi çağrısı	54
Royal Society üyesi Ephraim Chambers	55
ANSİKLOPEDİ.....	55
Diderot, d'Alembert, Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Jaucourt, de Prades	55
Dictionnaire de l'Académie Française	56
Voltaire.....	56
VOLTAİRE'İN TEKRİSİ VE LES NEUF SOEURS LOCASININ AYDINLANMAYA HİZMETİ	59
18. YÜZYILIN SONLARINDA VOLTAİRE OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA NASIL GÖRÜLÜYORDU?.....	63
18. YÜZYIL FRANSIZ AYDINLANMASININ KÖŞE TAŞI OLAN ANSİKLOPEDİ VE VOLTAİRE'İN DIŞINDA, EMEĞİ GEÇEN BAŞLICA AYDINLANMACI BİLİM VE EDEBİYAT ADAMLARI	67
Denis Diderot.....	68
Jean-Jacques Rousseau	69
Montesquieu	70
Jean le Rond d'Alembert	71
Claude Adrien Helvétius	71
DİN VE POLİTİKA TARTIŞMALARI YASAK OLAN LOCALAR POLİTİKAYA NASIL KARIŞTI?	72
OSMANLI LİMAN KENTLERİNDE MASONLUĞUN GELİŞMESİ.....	75
SONUÇ.....	77

ÖNSÖZ

Mimar Sinan Araştırma Locası kuruluşunun 50. Yılında önemli bir karara imza attı ve her yıl kuruluş yıl dönümü olan Mayıs aylarında, kurucumuz olan En Muhterem Hayrullah Örs adı ile bir konferans verilmesine karar verdi.

Konferans verecek kişinin Asli Üyeler tarafından seçilmesine ve bu konferansların dört yılda bir “Hayrullah Örs Konferansları” adı altında bir kitapta toplanması uygun görüldü. 2016 yılında ilk konferansı En Muh.: Remzi Sanver’in vermesinden sonra ikinci konferans 2017 yılı Mayıs ayında Pek.Muh.: Celil Layiktez tarafından verildi.

Aydınlanmanın Masonluk Vektörü ile Gelişmesi ve Yayılması konusunu işleyen Celil Layiktez kardeşimiz bu konferansında Gild’lerden yakın tarihe kadar mesleğimizin bir panoramasını yapmış ve ikinci bölümde Avrupa aydınlanmasının oluşması ve bu dönemi açan fikirlerden söz etmiştir. Gerçekten aydınlanmanın temelini atan fikir adamlarının çoğunun mason olduğunu görmekteyiz. Aydınlanma ışığını yakan ilk çalışmalar ise bu fikir ve bilim adamlarının doğal olayların felsefesini ve oluşum mekanizmasını araştırmak için yaptıkları gözlemler olmuştur. Doğa olaylarının gözlemlenmesinde ilk sıraları astronomi ve insan vücudunun anatomisini tetkik eden araştırmalar teşkil ederler. Bu çalışmada Layiktez kardeşimiz bilimsel derneklerde öncü fikir adamları tarafından yapılan bu gözlemlerin ve doğal olayların oluşumu hakkında ortaya konan seküler teorilerin önce Avrupa’ya daha sonra da Amerika kıtasına ve bütün dünyaya yayılmasında masonların oynadığı tarihi rolü ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Eldeki belgelere göre din ve politika tartışmalarından uzak duran Masonların bilimsel gözlemlere ve ilerici aydınlanma fikirlerine konsantre olduklarını söyleyebiliriz.

Kitapta ayrıca masonların politika tartışmalarına rağmen özellikle 18. Yüzyılın ikinci yarısı ve 19. Yüzyılda Avrupa, Amerika ve Orta Doğu'daki tüm özgürlük ve bağımsızlık mücadelelerinin içinde ön sıralarda yer aldığını görmekteyiz.

Genelde tüm mason kardeşlerim, özelde de Mimar Sinan Araştırma Locası kardeşlerim adına bu güzel çalışmasından ötürü Celil Layiktez kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Umur ÇOLGAR

SUNUŞ

Senede bir, Mayıs ayında, Mimar Sinan Araştırma Locasında, Locanın kurucusu ve ilk Üstad-ı Muhterem Hayrullah Örs'ün anısına bir "Hayrullah Örs Konferansı" yapılmasına karar verildi. Bu konferansların ilki geçen sene Önceki Büyük Üstat Remzi Sanver ve Yavuz Selim Ağaoğlu tarafından "1965 Olayları" başlığıyla verildi ve kitap halinde basıldı. Bu yılki konferansın sorumluluğu bana verilince çok şeref duydum.

Hürmasonluk hiçbir zaman gizli bir cemiyet olmamıştır. AngloSakson ülkelerde toplantı tarih ve gündemleri gazete ilanlarıyla duyurulurdu, masonlukla ilgili haberlerle röportajlar, 17. yüzyıldan beri Anglo-Sakson ülke gazetelerinde yayımlanırdı. Bu ülkelere Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, hatta zaman zaman Osmanlı İmparatorluğunu da ilave edebiliriz.

Hürmasonluk Kral ve Kilisenin karşı çıkması, aforoz tehdidi nedeniyle Katolik ülkelerde yasaklanmış, engizisyon endişesiyle özellikle önce Katolik ülkelerde, sonra da kilisenin tehditlerinden etkilenen diğer Hıristiyan ülkelerin bazılarında, 20. yüzyılda da Müslüman ülkelerde zaman zaman gizlenmek zorunda kalmıştır.

Seçimle gelen resmi muhalefeti onurlu bir şekilde kabul eden, başarıyı, liyakatı ödüllendiren, her adımı kayda alarak yönetimi denetleyen, sekülerizmi şart koşan, demokrasi ve herkes için eşit hukuk sistemini kabul eden hürmasonluk, bu kavramları reddeden devlet ve kilisenin hışmından korkarak, özellikle 20. yüzyılda Faşist ve Komünist ülkelerde kendini gizlemek zorunda kalmıştır. Yayımlanan bilimsel deney sonuçlarının dogmalarına uyumunu şart koşan kilise, batıl itikatlara inanan cahil halkın itirazlarını dikkate alan hükümdarlar, engizisyon yoluyla Mason bilim adamlarının locaların gölgesinde araştırmalarını yapmalarına sebep olmuştur. Elde edilen bilgiler, gelişmeler, hürmasonluk vektörü ile yayımlandı, cahil halk aydınlanmaya çalışıldı.

Politik tezlerini desteklemek amacıyla Yahudi, Roman ve Masonları aynı sepete koyan Faşistler, iktidarlarını halka rağmen korumak isteyen

Komünist yönetimler, iki dünya savaşı arasında propaganda faaliyetleri ile ırkçılık ve mason karşıtı tutumlarını teşvik ettiler.

Bu çalışmada, bilimsel yöntemle, aydınlanma hareketinin tüm politik ve dogmatik engellere rağmen, nasıl ülkeden ülkeye, toplumdan topluma yayıldığını özetlemek istedim. Yeri geldiğinde yabancı yazarların dipnotlarını olduğu gibi korudum.

Çalışmamda, özellikle Margaret C. Jacob, Thierry Zarcone, Dorothé Sommers, Gaston Rambert, Nicholas Ernest Kleman, E. Eldem adlı yazarların makale ve kitaplarından, bu arada Wikipedia kaynaklı Royal Society yayımları, Quatuor Coronati yayımları, Cevad Gürer'in The Cornerstone'dan Kai Hugues'ün çevirisi, Journal des Dipnosophistes de la Grappe, Mimar Sinan Araştırma Locası yayınları ile Tesviye Dergisinde çıkan yazılardan istifade ettim.

Mimar Sinan Araştırma Locası'nın gençleri motive eden, arşiv araştırmalarını tanıtan, locaya yeni bir nefes getiren inovatif Üstad-ı Muhterem Umur Çolgar'a, bu çalışmamda beni teşvik ettiği ve anatomi konularında da bana yol gösterdiği için teşekkür ederim.

Ortaçağ matematik bilgisi kapsamında, “∞” sonsuzluk işareti ile Wallis çarpımı “π” rakamının hesaplanması konularında beni aydınlatan Erden Tuğcu Kardeşime teşekkür ederim.

Kardeşçe sevgi ve saygılarımla,

Celil Layiktez

OPERATİF MASONLAR

LONCALAR

Ortaçağda tüm meslekler loncalarda korunur ve disipline edilirdi. Loncalar günümüzün mesleki sivil toplum örgütlerine benzetilebilir. Loncalarda çıraklar eğitilir, aşırı rekabetin önlenmesi için gediklerin sayısı kısıtlanır, müşteri memnuniyetini temin için de kalitenin yüksek tutulması sağlanırdı. Lonca şeklinde örgütlenmiş zanaatlar belediyelerin kontrolünde olur, zanaat erbabı vergi öder ve savaşa askere alınırdı. Lonca dışında meslek icra edilemezdi.

Kent dışı büyük inşaatlarda çalışan Masonlar, işlerinin gezginci niteliği ve iş sahiplerinin kral veya kilise gibi büyük patronlar olmasından, diğer meslek loncalarına kıyasla, en az yüzyıl gecikmeyle, 14. yüzyılda loncalaşabildiler.

İnşaat işçileri, genelde iş yerlerinin kent merkezlerinden uzakta olmaları nedeniyle, işyerlerinde barınmaya mecburdular. İnşaat işçileri (Masonlar), plan proje çizimleri, çırak yetiştirme eğitimleri, kesici aletlerin yapımı ve bilenmesi, özel taşların yontulma işlemi gibi görevlerini Loca (*Lodge*) tabir edilen şantiye binalarında yaparlardı. İngilizce “Lodge” (oduncu kulübesi) kelimesinden gelen “Loca” tabirini mesleki kuruluş olan “Lonca” ile karıştırmamak gerekir.

“Hürmason” ve “Kabul Edilmiş Mason” tabirleri üzerine değerlendirmeler:

HÜRMAŞON

Ortaçağda, aşağıda sıraladığım birbirinden bağımsız üç nedenle Freemason – Hürmason tabiri inşaat işçilerini tanımlamak için kullanıldı.

1. Masonluk mesleğine girmek isteyen çırak namzedi köle olmamalıydı. Belirli bir süre ustasına bağlı olarak çalıştıktan ve meslek eğitiminde ilerleme kaydettikten sonra, sahibinin gelip hür olan kişiyi isteme hakkı olamazdı.

2. Ünlü kilise mimarı Üstat Masonların mesleklerini değişik ülkelerde icra edebilmeleri için harç ödemediği ülke sınırlarından hür olarak geçebilmelerini sağlayan papalık fermanı dolayısıyla, inşaat işçilerine “Hürmason” deniliyordu.
3. Taş işçileri, kalıp yapmaya, taşçı kalemiyle her yönde talaş kaldırmaya elverişli, ince yapılı, kolay yontulacak kadar yumuşak, “freestone” tabir edilen kum taşı işliyorlardı. Bu nedenle, onlara “freestone mason”, oradan da “freemason” deniyordu.

KABUL EDİLMİŞ MASON

1. Çırak, ustasının yanında belirli bir süre başarılı çalıştıktan sonra mesleğe, yani “locaya” merasimle kabul edilirdi.
2. İnşaat sahibi veya ünlü kişiler şereflendirilmek üzere locaya fahri üye olarak kabul edilirdi. Kral, rahip veya zengin soylu, Üstat Masonla inşaat hakkında görüşmek üzere şantiyeyi ziyaret ettiğinde, locada misafir edilir, masonların sofrasına davet edilir ve fahri üye olarak “kabul” edilirdi. Bu “operatif”¹ olmayan kişilerin Masonluğa kabulü “spekülatif”² Masonluğun tohumlarını atmıştır.
3. 17.yüzyıl sonlarından itibaren maddi sıkıntıya düşen localarda, Masonlara tanınan özgürlük ve imtiyazlardan faydalanmak isteyen eşraf, para karşılığı locaya kabul edilmeye başlanmıştı.
4. 17.yüzyılın sonlarında Akdeniz limanlarında, aydın eşraf politika ve ticari tartışmaların yanında İngiltere, Fransa ve Hollanda’dan gelen aydınlanma ile ilgili haberleri görüşürdü. Bu konuşmalar içkili, keyifli sofralar sohbetlerinde yapılır, kendilerine “Dipnozofist” derlerdi. Bunların kurdukları kardeşlik cemiyetlerinin masonluğa dönüşmesi ve Kuzeydeki mason localarıyla irtibat kurmaları sonucunda spekülatif mason olarak kabul edilmişlerdi.
5. 18.yüzyıldan başlayarak Akdeniz bölgesinden Karadeniz, Rusya ve İsveç’e kadar uzanan ticaret yollarında güven esastı. Birbirini hiç

¹ Operatif Mason: Fiilen inşaatçı mesleğini icra eden kişi.

² Spekülatif Mason: Locaya şeref üyesi olarak kabul edilen meslekten olmayan kişi.

görmeden varılan anlaşmalarda aldatılmaya karşı, mason olmak güven verici faktördü. Zengin eşraf kaptanın sofrasında yemeğini yedi, yolculuklar uzun sürerdi, bazı liman kentlerinde hava, ticaret şartları, politik iklimde beklenilmeyen değişiklikler, yelken ve tekne bakımı gibi faktörler nedeniyle haftalarca beklenilebilirdi. Tüccarları ve malları hedeflerine taşıyan gemi kaptanları da çoğu zaman masondu, bazen gemilerde tekris merasimleri tertip edilebiliyor, limanda tanınan eşraftan mason kişiler bu merasimlere davet ediliyorlardı.

6. Merak insanı aydınlanmaya teşvik eden yoldur. Aristo M.Ö. 4. yüzyılda, Galen de M.Ö. 2. yüzyılda insan bedeninin sırlarını araştırdılar, bulgularını yazdılar. İnsan bedenini kesmek Kilise ve Kral tarafından yasaklandığında, hayvan anatomisinden benzetmeler yaptılar. Gladyatör dövüşlerinde ve savaş meydanlarında yaralananların tedavisinde tecrübe kazanıldı, savaşta ölenlerin, idam mahkûmlarının bedenleri tetkik edildi. Aydınlanma yolunda bilimsel deneyler, hatta kadavra üzerinde teşrihler (diseksiyonlar) operatif locaların gizliğinden istifade edilerek loca içinde yapıldı. Bilimsel araştırmalarda bulunabilmek maksadıyla Localara kabul edilen bilim adamları doğrudan spekülatif mason oldular.

HÜRMASONLUKTA TİCARET ODASI³

Fenikeliler, çöl kervanlarının uğrak noktalarından aldıkları ticaret mallarını Akdeniz kıyılarındaki koloni ve ticaret merkezleri yoluyla Avrupa limanlarına sevk ediyorlardı. Batı ile doğu arasındaki ticarete aracılık ve komisyonculuk edip, ithalat ve ihracattan büyük gelir sağladılar. Dokuma, işlenmiş deri, kırmızı boya ve koku maddeleri ticaret dallarının başta gelenleriydi. M.Ö. 600 yıllarında Foça'dan (Φώκεια / Phókia) gelen Fenikeliler Marsilya kolonisini kurdular. Perslerin Anadolu'yu M.Ö. 546'da istila etmeleri ticaret maksatlı koloni kurma faaliyetini teşvik etti. Marsilya'nın ilk adı Foçalı Kent anlamına gelen Cité Phocéene idi. Modern Çağlara gelince, Fenikelilerin ticaret yollarını ve yöntemlerini Marsilyalılar devraldı.

³ Thierry Zarcone: 18. yüzyılda Konstantinopolis'de Fransız Şarap Kardeşlik Nizamları (salkım nizamı - ordre de la grappe) ve Marsilya locaları.

İstanbul'daki locada gelişen olaylar daha önce Marsilya'da da yaşanmıştı⁴. Loca Osmanlı başkentinde, Fransız milletinin iktidar ve zengin elit tabakasının kulübü durumundaydı, dolayısıyla Marsilya Ticaret Odasının en önemli kişilerini bünyesinde topluyordu. Loca aynı zamanda Şark'ta Avrupa milletlerinin sosyo-profesyonel kesitinin aynasıydı: tüccarlar, dragomanlar, gemi kaptanları ve sağlık çalışanları. Ruhban ve işçi sınıfı locada temsil edilmiyordu. Diğer taraftan, doktorlar gibi iktidar veya servet durumları nedeniyle elit sınıfında sayılmayacak kişilerin de locanın üyeleri arasında bulunmaları nedeniyle "La Parfaite Union" locası yalnızca bir iş adamları kulübü değildi, aslında bir seçkin dostlar kulübü idi.

Locada tüccarlar çoğunlukta idi. Parfaite Union Locasının 42 üyesinin 32'si tüccar, üçü gemi kaptanı, ikisi doktor ve biri dragomandı⁵, dört üyenin meslekleri belirtilmemişti. Loca üyeleri arasında Marsilya ile İstanbul ve diğer Şark kentleriyle ticaret yapan ünlü tüccar hanedanlarına rastlıyoruz: Couturier, Greling, Magy, Rémuzat, v.s.⁶. Bazılarının yanında oğul, kardeş veya yeğen bulunuyor. Güçlü aile bağları Fenikeli Kentin başarısının anahtarı idi. Tüccar aileleri kalabalıktı, evlenmelerin meslek içinden yapılması teşvik ediliyordu. Kardeşler çoğunlukla işlerde ortaklı ve Marsilya ile Şark arasında sorumlulukları bölüşüyorlardı⁷. Diğer taraftan, Marsilya obediyanında olduğu gibi, Katoliklerle Protestanların ortaklığı la Parfaite Union'da rahatsızlık yaratmıyordu.

Küçük bir cumhuriyet olan İstanbul'un Fransız Milleti yönetiminde bazı kardeşlerin önemli görevlere getirildiklerini de görüyoruz. Ange Rambaud ve M. A. Rémusat gibi Marsilya ticaretinin iki sütunu, Fransa ile Şark arasındaki ticaretin önemli isimleridir⁸. Antoine ve Jean-Paul Magy'ye gelince, bunlar dört nesil boyunca İstanbul'da bir ticaret

4 P.-Y. Beaurepaire, «Le Rayonnement international et le recrutement étranger d'une loge maçonnique au service du négoce protestant: Saint-jean d'Ecosse à l'Orient de Marseille au XVIIIe siècle», art. cit.

5 Dans ces trois tableaux, publiés en annexe 1, on peut voir les fonctions maçonniques occupées par les membres de la loge et leurs années de présence ou d'absence à Constantinople. Les professions de quatre membres ne sont pas indiquées: Bernard, Estienne; Conte, Claude; Meslé, J. Guillaume; Perrin, Pierre Augustin.

6 Sur ces négociants à Istanbul, voir E. Eldem, French Trade in Istanbul in the Eighteenth Century, p. 210.

7 G. Rambert, Histoire du commerce de Mardeille, vol.5, p.112-113.

8 P.-Y. Beaurepaire, "Saint-Jean d'Ecosse de Marseille, une puissance maçonnique méditerranéenne aux ambitions européennes", art. cit., p. 81, 85.

şirketini yönetiyorlardı⁹. Rémuzat ve Guys'lerin de ticarete ortak olduklarını not edelim, Parfaite Union Locasının matrikül cetvelinde bu her iki isme rastlanmaktadır¹⁰. Bu tüccarların veya akrabalarının 1761 ve 1762 yıllarında Marsilya Hürmasonluğunun, daha doğrusu la Parfaite Union Locasının üyesi olduklarını ve bu locanın sonradan başka localarla birleşerek "Saint Jean d'Ecosse Ana İskoç Locası" adını aldığını belirtelim¹¹.

İsviçre kökenli Justinien Greling (1740-1794), Marsilyalı Magallon şirketini yönetti, on iki yıl İstanbul'da yaşadı ve bu arada la Parfaite Union Locasına devam etti. Daha sonra Sen Petersburg'a yerleşerek, 1772 yılında, Karadeniz üzerinden Fransa ile ticareti başlattı, üyelerinin arasında birçok İngiliz ve Fransız olan, Saint-Petersbourg'da la Parfaite Union Locasına muntazaman devam etti¹². Masonluğun aile geleneği olan Greling'lerden, mesleği "şirket sahibi" olarak kaydedilen Michel-Marie Greling'i, 1801 yılında Marsilya Ana Loca'sının matrikül cetvelinde görüyoruz. Mason olmak bir aile geleneğine dönüşmüştü¹³.

Güçlü rekabetlerine rağmen, bazı Marsilyalı tüccarların, Fenikeli kapalı devre kulübünden çıkarak, başka Fransızlarla, burada Lyon'lu tüccarlarla, ortaklık kurabildikleri anlaşılıyor. Loca toplantılarını izleyen agap sofralarında, ticari uzlaşmalara, hatta ortaklıklara varılabildiği izleniyor.

Gemi Kaptanları

Şark ticaretinde gemi kaptanlarının önemli rolleri vardı. Bunlar tüccarlarla işbirliğinde, çoğu kez de dostluk ilişkileri olan kişilerdi, bu da onların, Marsilya, İstanbul ve İzmir'de Localarda üye olmalarını izah ediyor. Sık seyahate çıktıkları, uzun süreler denizde kaldıkları için, Marsilya

⁹ G. Rambert, *Histoire du commerce de Marseille*, vol- 5, p. 112-113.

¹⁰ Voir, en annexe .1, le détail des fonctions maçonniques que ces derniers occupent ainsi que les années où ils sont présents en loge (Ek 1'de bu son isimlerin locadaki görevleri belirtilmiştir).

¹¹ Jacques Choisez, "La Vie d'une Loge de Marseille: la Parfaite Union (complément), Chroniques d'histoire maçonnique, 26-28, 2e semestre 1981, p.5.

¹² Vladislav Rjéoutski, "Les Français dans la franc-maçonnerie russe au siècle des Lumières: hypothèses et pistes de recherches", *Slavia Occitania*, 24, 2007, p.104, 125.

¹³ Tableau de la TRL St Jean d'Ecosse, Mère Loge Ecossoise de France, à l'Or. De Marseille, le 24e jour du mois LDGL 5801, p.13.

İskoç Ana Locasında bu kaptanların Masonluğa kabul formalitelerinin hızlandırıldıklarını anlıyoruz. 1766 yılında Ana Loca'daki kaptan sayısı 11, 1780 başında da 14 olarak tespit edildi¹⁴. Bazı gemiler gezici loca durumunda olup, Şark limanlarında veya uzun yolculuklarda teknede tekris merasimleri tertip ediyorlardı. “Le Franc-maçon” adındaki İsveçli geminin kaptanı, Hürmason Jean Henri Wichs, İzmir limanında (1768–1770 yıllarında) mola verdiklerinde yolcularından İsveçli Nicolas-Ernest Kleeman'a Mason olmayı öneriyor. Kleeman'ın hatıratından, İzmir'de konsoloslar dâhil birçok kardeşin var olduğunu öğreniyoruz: Hatıratında şöyle yazıyor:

“Geminin adı Hürmason olup kaptan da hürmasondu, bana da, İzmir'de birçok konsolosun ve tüccarın hürmason olduklarını söyleyerek, onlara katılmamı önerdi; merasim, gemide icra edilecekti, katılma ve ziyafet masrafları kendi tarafından karşılanacaktı¹⁵.”

İzmir'de bir locanın var olmasına rağmen, Kaptan Wichs'ın Nicholas - Ernest Kleeman'a tekris merasimini gemisinde icra etmeyi teklif etmesi, İstanbul'da da, Pera'da localar olmasına rağmen, Haliç'te demirli gemilerde, benzer olayların vuku bulmuş olabileceğini düşündürüyor. La Parfaite Union'un sütunlarında Marsilyalı, ikisi baba oğul, üç gemi kaptanı vardı. Marsilya Ana Locasının 1766 yılında oğul Masse adına, seyahati boyunca, ziyaret edebileceği localara gösterilmek üzere verilmiş bir sertifikada, kaptanın Kalfa Mason olduğu belirtiliyor.

Kraliyet Akademisi üyesi, Kraliyet cephane ve silahlık müfettişi, ünlü tarihçi, koleksiyoncu, simyager, astrolog ve avukat, Elias Ashmole, İngiltere iç savaşı esnasında kralı desteklediği için yüksek maaşlı görevlere tayin edilmişti. Ashmole günlüğünde 16 Ekim 1646 günü, öğleden sonra saat 4.30'da, Warrington, Lancashire'de Masonluğa kabul edildiğini yazmıştı. Böyle entelektüel vasıflara sahip Ashmole'nin operatif masonlukla bir ilişkisi olamazdı; Locasına devam eden ve

14 René Verrier, *La Mère Loge Ecossaise de France à l'Orient de Marseille, 1751-1814*, Marseille, Editions du Centenaire, 1950, p. 23; J. Choisez, *La Respectable Loge de St Jean d'Ecosse*, p. 22, 40-41.

15 Nicolas-Ernest Kleeman, *Voyage de Vienne à Belgrade et à Kilianova, dans le pays des Tartars Budziacs et Nogais, dans la Crimée, et de Kaffa à Constantimble, au travers de la mer Noire; avec le retour à Vienne, par Trieste, fait dans les années 1768, 1769, et 1770, traduit de l'Allemand*, Neuchatel, Imprimerie de la Société typographique, 1780, p. 178.

aidat ödeyen Ashmole (Mart 1682'de locasında bir merasime iştirak ettiğinin kaydı loca tersimatında yer alıyor) kayda geçen ilk spekülâtif masondur.

Çıraklık Müessesesi

13. yüzyıldan itibaren çırak eğitimine dair kayıtlar vardır. Bu eğitim, yerine göre, 5 – 7 yıllık bir süreyi kapsıyordu. Her ustanın bir çırağa hakkı vardı. Usta yevmiye usulüyle parasını alırken, çırağa ücret ödenirdi.

Çıraklık İngiltere'de 1200'lü yıllarda müesseseleşti. Bazı mahkeme kayıtlarından 1400'lerde çırakların hâlâ ustalarının malı olduklarını, hür olmadıklarını ve bu nedenle de bir locanın üyesi olamayacaklarını görüyoruz. 1598 ve 1599 tarihli iki ayrı İskoç Locası tersimatından¹⁶, o dönemde iki dereceli bir sistemin uygulandığı anlaşılıyor. Önce, belirli bir süre (genelde en az 3 yıl) ustasının yanında çalışan çırak locaya kabulü için teklif ediliyor sonra da tekris¹⁷ edilerek locanın kayıtlarına geçiriliyor ve böylece “*Kabul Edilmiş Çırak*” oluyordu. Çırak “kabulünden” 7 yıl sonra Kalfa, yani eğitimini tamamlamış bir Mason olabiliyordu.

Masonluğun Sırları

Yasalar çırağın kalfalığa ve ustalığa geçiş şekillerini de düzenlemişti. Usta çırağına geometri bilgisini, meslek geleneği olarak loca içinde verirdi. Bir kalfa, Üstat Mason olabilmek için mutlaka yeterli inşaat ve geometri bilgisine sahip olmalıydı. Ustalık sınavında bir zemin planından “*elevasyon*” alması istenirdi; bu da, pratikte, tüm binayı çizmeyi bilmek demektir. Masonların müthiş sırları işte bu geometrik bilgiler ve tabii, zamanın diplomasız yaşamında, gelen yabancıların gerçekten meslekten olduğunu kanıtlayacak tanıma kelime ve işaretleriydi.

¹⁶ *Tersimat: günü resmeden tutanak.*

¹⁷ *Tekris: inisiyatif bir merasimle cemiyete kabul, inisiyasyon.*

Masonların itikatları

Her Locanın bir koruyucu azizi vardı. Koruyucu azizin gününde çalışmalar tatil edilir, kutlama yapılırdı. Hıristiyan olmayan lonca üyesi olamazdı. Tanrı'nın şanına İnşa ettikleri kiliselerin tezyinatında, tek tanrıya ibadet için ilk defa inşa edildiğine inandıkları Süleyman Mabedini kendilerine örnek aldılar ve İbrani sembolleriyle Süleyman Mabedinin yapımı ile ilgili efsaneleri sahiplendiler, inşaatlarının süslemelerinde ve merasimlerinde bunları kullandılar.¹⁸

Üstat Mason

Ortaçağ resim ve minyatürlerinde Üstat Mason elinde tuttuğu gönye ile pergelden tanınır. Üstat Masonun forsu büyüktü ve tüm inşaat işçilerinin ona tam itaat mecburiyeti vardı. İnşaatın baş sorumlusu, koordinatörü Üstat Masondu. Ortaçağın mimari tarihçisi rahip Gervase, Canterbury Katedrali Üstat Masonu William of Sens'in yaptığı işi şöyle anlatıyor: *"William of Sens deniz aşırı taş satın alınmasını organize ederdi. Gemileri yüklemek ve boşaltmak, taş ve harcı taşımak için marifetli makineler yapmıştı. Taş yontucularına özel kalıplar hazırlar ve buna benzer ihtiyaç duyulan başka işleri yapardı."*

Müteahhit, mimar ve mühendis, üstat masonun inşaatın her safhasında mevcut bulunması gerekiyor ve işin önemi arttıkça, üstat masonun da toplum içindeki itibarı yükseliyor, gücü artıyordu. Kendi sahalarında üstat masonların kimseye hesap verme durumları yoktu, hatta şantiyeye gelen yeni bir ustanın işe alınma kararını yalnız üstat mason verirdi.

Üstat Masonlar inşaat sahiplerinin saraylarına, sofralarına davet edilirler, protokolde yer alırlardı.

Ünü duyulmuş bir üstat mason çok uzak yerlerden davet alabilirdi. Ünlü mason üstatların İskandinavya'dan İspanya'ya kadar çok geniş bir coğrafyada seyahat ettikleri bilinir. Papa'nın verdiği özel izinle, kilise inşaatlarında görev alacak usta masonlar, yukarıda da belirtildiği gibi, kentler arasında vergi ödemededen serbestçe seyahat ederlerdi. Onlar Hürmasondu.

¹⁸ Yahudilerin mason olabilmeleri ancak XIX. yüzyılda başladı. Siyonizm hareketi 1897 Basel Kongresi ile başladı. Yahudi ve Masonların dünya egemenliğini elde etme çabalarına inanç Hitler propagandasının eseridir.

Nazırlar

Bir Üstat Masonun uzak bir yere davet edilmesi veya birden fazla inşaata nezaret etmesi gerektiğinden, zaman zaman şantiyede bulunamaması problem yaratabiliyordu. Sorunun halli için üstat masona vekil tayin edilirdi. Bu konuda ilk kaydı Canterbury Katedrali inşaatında görüyoruz: yukarıda sözünü ettiğimiz üstat mason William of Sens iskeleden düşüp yaralanınca, görev muvakkatten yardımcısı iş bilen bir rahibe verilmişti. İleride bu görev resmileştirilerek “Nazır” (*Warden*) adını alacaktı.

Nazır üstatlığa hak kazanmış bir kalfaydı ve inşaatın ayrıntılarıyla bizzat meşgul olurdu.

Meslekten olmayan zengin kişilerin ücret karşılığı masonluk hak ve imtiyazlarını satın alarak “kabul edilmiş mason” olmaları¹⁹

İskoçya’da spekülatif masonluğun gelişmesi

17. yüzyılın sonlarına doğru İskoçya’nın Doğu sahillerinde Dundee liman kenti, deniz ticaretinin Batı İskoçya limanlarına kaymasından ticarî önemini kaybetmeye başladı. 1651’de Cromwell ordusunun kenti yağmalaması ekonomik çöküşü hızlandırdı. Halk hareketleri, 1690’da da kıtlık baş gösterdi. Ancak 18. yüzyılın sonlarında tekstil sanayinin hareketlenmesi ile ekonomik durum düzelmeye başladı. Böylece, 1650’lerden 1790’lara kadar fakirleşen bir bölgede işçi loncalarının nasıl zaman içinde centilmen kardeşlik örgütlerine dönüştüğünü belgeler üzerinden izleyebiliyoruz.²⁰

6000 nüfuslu bu kentte, sosyal statü durumları ve yasalarına göre sıralanmış yaklaşık 12 meslek loncası vardı. Tekstil boyama loncası basamakların sonundaydı; inşaat işçisi, fıçıcı, berber, yazıcı, perukacı meslek loncaları, üyelerinin ustalıklarının diğerlerine göre daha ileri olduğu kabul edilerek, kooperatif ortaklık şeklinde düzenlendiler. 1690’lı yıllarda bu loncaların hiçbirinin mensupları zengin sayılamazdı.

¹⁹ Margaret Jacob –“Living the Enlightenment” s.38, *The Lodge in Dundee*

²⁰ Margaret Jacob

Tüccarlar da lonca kurmuşlar, kentte siyasi gücü inhisarlarına almışlardı. Bu loncaların faaliyetlerine destek olan işçilere, sınıf farklılığından dolayı, katılma hakkı tanınmıyordu. Resmi tüccar loncaları Parlamento tasdikli tüzüklerine göre, el emeği ile çalışan kişiyi ancak işini terk ettiği takdirde, kabul edebilirlerdi. 18. yüzyıl Avrupası kent ve kasabalarında sınıf ve mevki töreleri yaşama hâkimdi.

Dundee Locası zor günler geçirmeye başlamış, ekonomik gereksinimden meslekten olmayanlar kabul edilmeye başlanmıştı. 1700 tarihli tersimatlarda, durumları bozulan kardeşlere ve dul eşlerine yardım için yabancılardan toplanan aidatlardan bahsediliyor. 17 Kasım 1700 tarihli tersimatta aşağıdaki ifade yer alıyor:

17 Kasım 1700 günü Dundee locası olağan tarzda toplanarak, varlık bakiyesinin zorda kalan kardeşlere, yoksul dullara ve zorda kalan yabancı kardeşlere yardım etme imkânından yoksun kaldığını, bu nedenle ayrıcalıklarımızdan istifade etmek isteyen yabancılara on İskoç Pound²¹ aidat ödemeleri karşılığında, namevcut kardeşlerimizin yerine kabul edilmeleri kararlaştırıldı.²²

Bellidir ki, bu tarihte ve öncesinde, lonca bir finansal çıkmaza girmişti. Hal çaresi, *burgh*' un (kasaba) dışından masonları, hatta haricileri, “yabancılar” başlığı altında kabul etmekte. 17. yüzyıl boyunca İngiltere ve İskoçya’da bu durum olağandı. Bu çözüm yolu usta işçilerle tüccarlara da uygulanıyordu.

1713’de Dundee Kent Merkezi, boş kalan evlerin bakımsız hali karşısında yabancılardan gelmesini teşvik etmek üzere “*Babası lonca mensubu olan bir kadınla evlenen yabancı, lonca kardeşliği haklarından istifade edecektir*” kararını ilân etti. Kısaca, pazar kıskacı ile loncalar mecburi

21 Bir İskoç Pound 12 İngiliz Pound değerinde idi.

22 Margaret Jacob; Archives and Record Center, Dundee, Scotland, MS Dundee Mason Trade, Lockit Book, 1659-1960, unfoliated, here cited by date. I am indebted to Roger Emerson for bringing the existence of this archive to my attention. On this process in other places in Scotland see “Our Predecessors—Scottish Masons of about 1660,” by A. C. F. Jackson, in Yearbook of the Grand Lodge of Antient Free and Accepted Masons of Scotland, Edinburgh, published by the Grand Lodge of Scotland, 1980. In Warden, op. cit., this passage is curiously interpreted to apply only to payment of money instead of dinner. But more is stated in the text as quoted; see Warden, p. 580. (Margaret Jacob, Living the Enlightenment, s. 254, dipnot Chapter 1; No. 58)

değişikliklere katlandılar. Lonca geleneksel işlerinden uzaklaşmaya başlamıştı; ancak çok değişik meslekler icra eden operatif lonca üyeleri locanın bekası için yaptıkları her işe sembolik olarak “loca çalışması” diyorlardı. Tersimatlarda operatif mason olmayan yeni üyeler, “tüccar”, “saat imalatçısı”, “kumaşçı”, “oyun yazarı”, “vergi denetimcisi”, “tıp doktoru”, “gemi kaptanı”, “gümrük memuru”, “toprak sahibi saygın soylu²³” meslek tanımlamaları ile kayda geçmişti. Böylece zanaattan (loncadan) spekülâtif loca üyeliğine evrim gerçekleşmiş ve operatif loncalardan uzaklara taşınmıştı²⁴.

Dundee’de genel yoksulluk nedeniyle kentin bayındırlık ile bina bakım ve tamir işleri aksıyordu. Aynı nedenlerle avarelikle dilencilik artmış, sosyal kontrol kalmamıştı. Londra’da Walpole hükümeti bu duruma müdahale etmek ihtiyacını hissetti. Vergi tahsili denetimleri en küçük işletmelere kadar yapılmaya başlandı, balıkxane, imalathanelerin iyileştirilmelerine gayret gösterildi, ziraatta inovasyon teşvik edildi.

1730'lara gelindiğinde bölgenin yeni spekülâtif masonları belediye işlerinde kendilerini gösterdiler, 1739’da dilenciler ve yoksulların barındırılması, yeni hapishane inşası için fonlar oluşturdular, kültürün desteklenmesi için Edinburgh’tan tiyatro sanatçılarını Dundee’ye davet ettiler.

Bu yeni spekülâtif masonlar şehir meclisinde temsil ediliyorlardı. 1741 yılında, kıtlık felâketine rağmen, okulların mali hesaplarını kontrol edecek bir “*matematik ve muhasebe profesörünü*” istihdam etme kararını aldılar.²⁵

1730'larda Dundee’de ayrıntıları ile kayda geçen masonluktaki evrim olayı diğer İskoçya ve İngiliz localarında da oluştu. Soylular loca üstad-ı muhteremliğine seçildiler. Kralcı ve soylu cemiyetlerinde uygulanan merasimlerden esinlenerek “Üstad-ı Muhterem İs’ad Merasimi” geliştirildi. 1736 yılında aralarında Dundee Locası da var olan 33 İskoç locası, babadan oğula geçen bir veraset sistemini peşinen reddetmeyi kabul eden bir soyluyu Büyük Üstat seçtiler.

²³ *gentleman*

²⁴ *Margaret Jacob, Living the Enlightenment, s..40*

²⁵ *AE. S. 41*

Masonlukta gelişen yeni kavramlar: Seçim – oy – iktidar – muhalefet – denetim – istifa

Lonca kardeşliği Hürmason tabir edilen, oy kullanan, seçen – seçilen özgür bir soylular ve tüccarlar, Spekülatif Üstat Hürmason cemiyetine dönüşmüştü. Loncadan locaya, locadan da toplum geneline, iktidar, muhalefet, seçim, oy çokluğu, seçme, seçilme, denetim mecburiyeti, başarısızlık karşısında istifa gibi mevhumlar aşılandı. Oysa Kıta Avrupası'na bu mevhumlar henüz yabancıydı.

Fransa'da Spekülatif Masonluğun gelişmesi

Fransa'da 14. yüzyılda teşkilatlanan “Devoir” (Görev) adını alan inşaat işçilerinin (taşçı, duvarcı, marangoz, kilitçi) loncalaşmaları görülür. İlerde bu cemiyetin adı “Compagnonage” olarak değişti. Bu cemiyet günümüzde faaliyetine devam etmektedir, Masonluğa benzeyen tarafları ve efsaneleri olmakla beraber, masonluk değildir. “Compagnon” aynı istikamette birlikte yürüyerek ekmeği paylaşan yoldaş anlamını taşır. İkinci Dünya savaşında işgalci Nazilere karşı yeraltı direniş güçlerinde Hürmasonlar ve Kompanyonlar destan yazdılar.²⁶

Stuart hanedanından, İskoç asıllı, Katolik James II (Fransızca Jacques II) din savaşlarının sonunda parlamento tarafından azledilince, kuzeni Fransa Kralı XIV. Louis'nin himayesinde 1688 yılında İskoç maiyeti ile birlikte Fransa'ya iltica etti. İngiltere tahtına dönmeyi planlıyordu. İngiltere'de, Stuart hanedanını tahta yeniden getirmeye çalışan, Derwentwater Kont'u James Radcliffe, isyan organize etmekten tutuklandı ve 1716'da idam edildi; kardeşi Charles Derwentwater Fransa'ya kaçtı ve Paris'te sürgünde yaşayan İskoç ve İngilizlerle 1725'te Paris'te, Rue des Boucheries'de, Saint-Thomas adında bir loca kurdu. 1740 yılında Paris'te 10, taşrada 15 loca vardı. Masonluk hızlı geliyordu. 1744 yılında Paris'teki loca sayısı 22 olmuştu.

²⁶ 90'lı yıllarda GLNF'in Büyük Üstat yardımcılarında Yugoslavya tahtında hak iddia eden Alexandre de Yougoslavie, Fransa'da Compagnonage'in kollarından birinin başkanıydı. Bu konuda onunla uzun sohbetlerim oldu, savaş yıllarında Hürmasonların ve Kompanyonların Nazi işgalciye karşı direniş hareketindeki rollerini anlatmıştı.

Fransa Büyük Locası 1728 yılında İngiltere Büyük Locasının Fransa'da sürgündeki önceki Büyük Üstadı Wharton Dükü tarafından kuruldu. Bu büyük loca Fransa'da birçok locaya beratlarını verdi. Wharton Dük'ü İspanya'ya gidince, İngiltere Büyük Locası bazı localara doğrudan berat verdi. Bu arada Marsilya Ana locası Akdeniz ticaret merkezlerinde (İzmir dâhil) birçok loca kurdu. 1735'de Fransa Büyük Locası Mac Lean'ı, 1736'da da Derwentwater'i Büyük Üstat seçti.

1773'de Fransa Grand Orient'ı kuruldu. Karşı olanlar, Paris locaları üstad-ı muhtemleri, taşra merkezlerinde değişik teşkilatlar kurdular.

Büyük Fransız Devrimi zamanında, Fransa'da tahminen 8 büyük loca vardı.

Felemenk Cumhuriyetinde spekülâtif masonluğun gelişmesi:²⁷

İngiltere Masonluğundaki dinsel tolerans, değişik sosyal yapılarda erkeklerin kardeşliği, "çalış ve hak et" ideolojisi, özellikle anayasaya uygun yönetim ve seçimle gelen iktidar Kıta Avrupası'nda Kiliseye göre tehlike arz ediyordu. 1730'lara geldiğinde seküler modern yaşamın yarattığı uluslararası kültür hareketine Aydınlanma adı verilmiştir.

Hürmasonluğun hükümet ve kilisede yarattığı gerginlik üzerine, Fransa, Portekiz, Avusturya ve Hollanda'da polis loca toplantılarına baskınlar organize etmiş, 1738 yılında Papa XII. Clement Hürmasonluğu aforoz etmişti. Papa fermanlarının geçerli olmadığı Protestan Avrupa'sında durum biraz daha iyiydi. Burjuva ve aristokratik Fransız toplumunda Hürmasonluk direniyordu. 1770 yılında 500.000 – 600.000 nüfuslu Paris'te 10.000 masonun var olduğu tahmin ediliyor.

Deniz ticareti nedeniyle kalabalık bir yabancı nüfus barındıran Hollanda'da, Fransa'dan sığınan Huguenot'lar²⁸ ve daha önce İspanya Engizisyonundan kaçan Yahudilerle yerel halk arasında yeni sekülerizm ile geleneksel değerler çatıştı. 1710'da Lahey'de Huguenot'lar, 1721'de İskoç ve İngiliz tüccarlar Amsterdam'da kurdukları localara ek olarak, İngiltere Büyük Locası 1734'de Lahey ve 1735'de Amsterdam'da

²⁷ Margaret Jacob, *Living the Enlightenment, Chapter 3, s.74-75*

²⁸ Katolik Fransa'da katliamdan kaçan Fransız Protestanlar.

doğrudan birer loca kurdu. Aralık 1735'de Hollanda Hükümeti bu locaları kapattı.

1677'de İngiltere Kralı Charles yeğeni Mary'yi Hollanda Prensi (Stadholder) William of Orange'la evlendirmişti. Hollanda'da 1747 ihtilalinden sonra Oranjist Stadholder William IV tekrar iktidara gelince, Hollanda Cumhuriyetinin Holland, Zeeland ve Utrecht bölgelerinde localar yeniden açıldı.

Akdeniz Ticaret yollarında Spekülatif Masonluğun gelişmesi

18. yüzyılda Akdeniz ülkelerinde Masonluğun gelişmesini araştıran Thierry Zarcone, koloniden koloniye ticaret yoluyla Marsilya örf ve adetlerini yayan Marsilyalıları yeni Fenikeliler diyor.

Kapitülasyonlardan faydalanarak İstanbul'a yerleşen Marsilyalıların meslek gruplarına göre sayılarını veren Zarcone, sosyalleşmek için Şarap Kardeşliğini ve sonradan Masonluğu kullanmalarını, bu arada, Marsilya ve Türkiye'de Kilise ve devletle olan mücadelelerinin tarihini Vatikanın, Patrikhane ve Aynaroz arşivlerinden, diplomatların yazışmalarından ve seyahatnamelerden araştırdı.

Locaların ticari maksatla geliştirdikleri sınırları aşan muhabere çemberleri, Masonluğun genelinde kozmopolitizm ile İstanbul'a mahsus ayrımcılık, Müslüman Masonlar efsanesi, Avrupa'da seyahat eden Osmanlılar, âlim ve tarihçi dragomanlar.....²⁹

Ekonomik ve siyasal güç oligarşik düzendeki tüccarlar ve diplomatlarda idi, büyükelçinin kendi milleti üzerinde iktidarı mutlaktı. Hanedan oluşturan tüccarlar Marsilya'nın başlıca ticaret şirketlerini temsil ediyordu. Cemaati "Millet Meclisi" yönetiyordu. Meclis üyesi iki kişi büyükelçinin kontrolünde seçilirken, büyükelçinin de dört kişiyi teklif etme hakkı vardı. Fransız Milletinin Meclisi, Osmanlı yönetiminin, Marsilya Ticaret Odasının ve büyükelçinin kararnamelerine muhatap olmak üzere toplanırdı³⁰.

²⁹ 18. yüzyılda Konstantinopolis'de fransız şarap kardeşlik nizamları (Salkım Nizamı - Ordre de la Grappe) ve Marsilya locaları. Thierry Zarcone

³⁰ 18.ci yüzyılda bu cemaatin tarihi için, Gaston Rambert'in, Histoire du commerce de Marseille. Les colonies, de 1660 à 1789, Plon, Cilt 6, s. 232-293 ve E. Eldem, French Trade in Istanbul in the Eighteen Century, s. 205-211 'e bakınız.

Bu Fransız cemaatin hiçbir tarihçisi **Fransız Milletinin sosyal yaşamında ve Marsilyalı tüccarların kentin diğer cemaatleri (Hollandalı, Cenevizli), diğer Fransız kentleri (Lyon, Carcassonne) veya Rusya gibi yabancı ülke tacirleri ile dokudukları ticaret ağlarında Hürmasonluğun rolünden bahsetmemiştir.** Hatta bu tarihçiler 18. yüzyılda İstanbul'da böyle bir sosyal imkânın varlığının farkında bile değildiler. Bu tarihçilerin başvurdukları başlıca kaynak olan Marsilya Ticaret Odası arşivinde Marsilya Ana Locasından aldıkları patentlerle loca kuran kaptan ve tüccarlardan bahis yoktur.

Ülkeden ülkeye mektuplaşan mason tüccarlar, masonluklarını referans olarak kabul ediyor ve böylece kolayca güvenli anlaşmalara varabiliyorlardı.

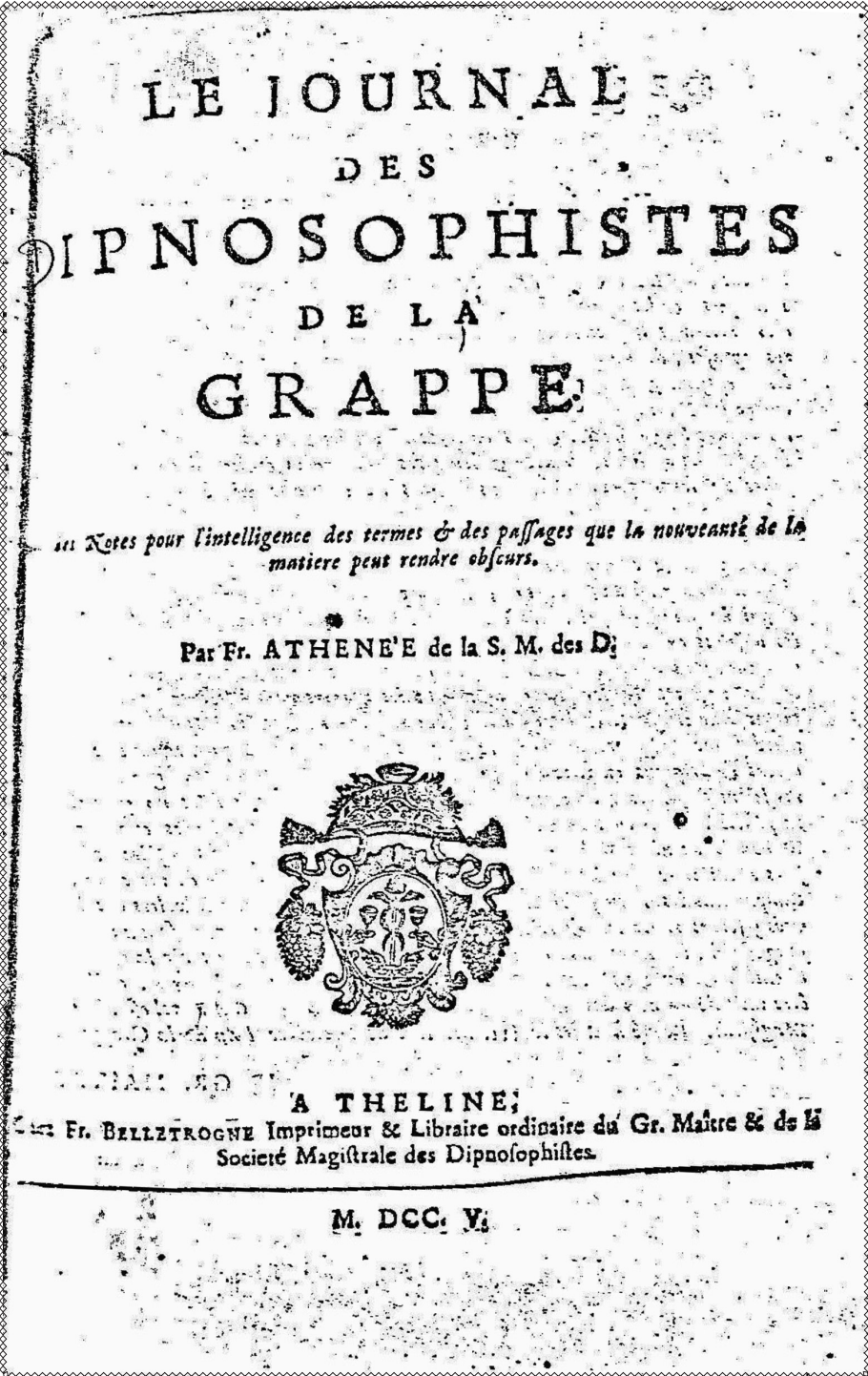
18. yüzyılın başlarında, Provence bölgesi, Arles, Avignon, Beaucaire, Marsilya, Toulon, v.s. kentlerinde Grappe (salkım), Boisson (içki), Méduse (Meduza) gibi *bachique* nizamlar ortaya çıktı. Abbé Pérau gibi masonik yazarlar, bu cemiyetlerle masonluk nizamı arasındaki benzerliklere işaret ediyorlar³¹. Hatta, Avignon Hürmasonluğu tarihçisi Hyacinthe Chobaut, 1924 yılında, bu nizamları “Ön - Masonluk” diye tanımlıyor, “ **Bunlar toplumun elit katmanından esprili, ehli keyif, güzel yemek seven, neşe içinde dizginsiz sohbet için bir araya gelebilmekten mutlu olan kişilerdi: aslında, samimi insanlar ocağı...**” diyor³².

Bu nizamın resmi gazetesinde –*Journal des dipnosophistes de la Grappe (Arles)*³³ gazetesinin 1705 tarihli 425. sayısında, Marsilya Locasının bir şubesinin İstanbul'un Galata semtinde 1702 yılında kurulduğu haberi var.

31 *L'Ordre des francs-maçons trahis et le secret des Mopses révélé, Amsterdam, 1745, s. 3-5.*

32 Hyacinthe Chobaut, “*Les Débuts de la franc-maçonnerie à Avignon (1737-1751)*” *Mémoires de l'Académie de Vaucluse, 1924, s. 150-151.*

33 *Journal des dipnosophistes de la Grappe, Theline (Arles); başvuru sayıları Arles Belediye Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir, başvuru sayı: No. 425.*

İçki Nizamının Büyük Üstadı, 1705 yılında “Lezzetli yemek, güzel şaraplar ve dostluk, şarap kardeşlerinin arzularının merkezindedir, şişeye bağlı sihir, kardeşlik duygusunun gerçek çimentosudur” diyerek kardeşleri birbirlerini elde kadehle karşılamalarını önermişti³⁴.

“La Boisson” Nizamı Avignon’da Engizisyonun dikkatini çektiğinden, Roma, Engizisyona bu nizamı kısıtlama direktifini vermişti³⁵.

Journal des dipnosophistes de la Grappe ve *Nouvelles de l’ordre de la Boisson* dergilerinde Hürmasonluğun ritüellerini ve ezoterizmi etkileyen simya sembolizmasına atıflar görüyoruz: felsefe taşı, simyagerlerin athanoru³⁶, Kral Arthur’un yuvarlak masası, Altın post, Michael Nostradamus ve Nicolas Flamel³⁷.

Dergide bu haberlerin yazılmış olması, bu kişilerin kardeşçe sosyalleşme ve eğlenme arzusu şeklinde ileride hürmasonluğa dönüşecek bir özlem içinde olduklarını gösterir. Zira gerçekten Grappe ve Boisson nizamlarında, ritüelleri olan, simya ve ezoterizmi hatırlatan sembolik gizli ve kapalı sosyalleşme elemanları bulunuyor.

1740’lı yılların başında Marsilya’da ortaya çıkan hürmasonluk, kendilerine mahsus özel bir kulüp olarak algılayan kentin ticaret eşrafını cezp etti; bu arada da Kilise yönetiminin yıldırımlarını üstüne çekti. Marsilyalıları izleyen hürmasonluk Şark’ın Fransız ve İngiliz cemaatlerine de yayıldı ve oralarda Marsilya’dan daha da sert müdahalelerle karşılaştı. Marsilya’da hürmasonluğun varlığını gösteren Eylül 1742 tarihli bir doküman, Kilise otoritesinin karşı çıkışını gösteriyor:

....çok kalabalık bir loca kentin yargıçlarının ve Sarayın dikkatini çekmiştir ve saray bu cemiyetin çoğalmasının önlenmesini istemiştir. Piskoposumuz sayın de Belsunce, günah çıkararak

34 *Nouvelles de l’ordre de la Boisson*, No. 2, 1734, s. 1.

35 L. de Crozet, “Notes pour servir à l’histoire des sociétés de buveurs en Provence au XVIIIe siècle”, s. 25-27.

36 Athanor: simyasal reaksiyonlarda metallere değişmeyen ve uzun süreli tav ısısı temin eden fırın, ocak. (C.L.)

37 Nicolas Flamel (1330 - 1418), 15. yüzyılda yaşamış Fransız simyacı. Simyacıların iki büyük düşü olan ölümsüzlüğü ve Felsefe taşını bulduğu iddia edilir. (Vikipedia)

keşiflere hürmasonların günahlarını affetmelerini yasaklayarak bu din düşmanlarının inançlarımızı parçalamak üzere Fransa'ya sızdıklarını ve tüm Katoliklerin bu tehlikeli mezhepten korunmalarının gereğini belirtmiştir. Bu ferman tüm kiliselerin kapılarına asılmıştır³⁸.

İlk Aforoz

1738'de XII. Clement'in aforozunda hürmasonluğa sadakat yemini, gizlilik, yoksullara yardım (Kilisenin yardım görevini küçük düşürmek), değişik ırk ve mezhep üyelerinin birbirlerine kardeş demeleri, başlıca neden olarak gösteriliyordu. Wikipedia'da yayımlanan politik değerlendirme aşağıda gösterilmiştir:

In Eminentı Apostolatus³⁹

“1715 sonrası Masonluk “Jakobite” ve “Hanoverian” olarak ikiye bölündü. Roma'daki loca Jacobit (Stuart taraftarı) idi, kardeşlerin çoğu Katolik olmakla beraber Protestanları da kabul ediyordu. Floransa'daki loca Hannover taraftarı idi, çoğunluk Protestan olmakla beraber, Katolikleri ve Whig'leri⁴⁰ destekleyen ateleri de kabul ediyordu.

James Francis Edward Stuart, İngiltere tahtının varisi James III olarak Roma'da, maiyeti ile birlikte, sürgünde yaşıyordu. Hannover taraftarı hürmasonların sürgünde çok sayıda Fransız Katolik kardeşi localarına kabul ederek Fransa Büyük Locasının yönetimini Katoliklerden devralmışlardı ve cemaatler arası huzursuzluk başlamıştı.

38 «*Idée juste de la société des Freys-Maçons et de l'engagement qu'on y contracte pour détruire les vaines idées que divers apologistes de cette sociétéveulent en donner au public*», manuscrit n° A 798 SIM, Bibliothèque de la Grande Loge Unie d'Angleterre, 1744, p. 135-136. Ce manuscrit de très grand intérêt, particulièrement bien informé sur le fait maçonnique en France au milieu du xviiiè siècle, a été partiellement exploité par son ancien propriétaire Shum Tuckett dans son article «*The Early History of Freemasonry in France*», *Ars Quatuor Coronatorum*, 31, 1917. Il n'a pas disparu contrairement aux affirmations de l'auteur d'un article récent qui lui est consacré, Jean-Pierre Crystal, «*Le Manuscrit Simonnet de 1744*», *Renaissance traditionnelle*, 151-152, juillet-octobre 2007, p. 254-259). L'existence de ce document nousa été signalée par Jean-Marie Mercier qui l'étudie actuellement dans le cadre d'une thèse de doctorat : «*Livres et Ecrits maçonniques de langue française dans l'Europe du xviiiè siècle*» préparée à l'Université de Nice-Sophia-Antipolis.

39 Wikipedia-This page was last modified on 30 November 2016, at 14:00.

40 Stuart aleyhtarları partisi

Kardinal André-Hercule de Fleury Kral XV. Louis'in başbakanı idi ve İngiltere ile barışın sürmesine çalışıyordu. Fransa'da (Stuart taraftarı) Jakobitlerin kurdukları gizli bir loca vardı. Bu kardeşler Stuart'ları desteklemesi için Kardinali ikna etmeye çalışıyorlardı. Fleury Papa XII. Clement'e, Avrupa'nın Katolik ülkelerinde, Katoliklerin hürmason olmalarını yasaklayan bir ferman yayımlayarak, yasağa uymayanları aforoz'la tehdit etmesini istiyordu.

Clement Fransa Kralı'nın isteğini yerine getirmek, fakat İngiltere Kralını da karşısına almak istemiyordu. Bu nedenle, In Eminenti fermanı politik değil de dinsel konulara dayanan bir ferman olarak, ve Stuart'çı veya Hannover'ci diye hürmasonlar arasında ayırım yapmadan yayımlandı.”

İNGİLİZ AYDINLANMASI

Hürmasonluğun Operatiflikten Spekülatifliğe Evrimi (The Cornerstone Society'de Kai Hughes K.in Hürmasonluğun Psikolojisi başlıklı konferansından Cevad Gürer Kardeşin çevirisi Tesviye 70.)

“Gildlerin⁴¹ güçlerini gösteren en iyi kanıt belki de onlara kamu yönetimlerinde yöneltilen kınamalardır. Sözelimi İngiliz taşçı ustaları⁴² 14. yüzyılda ücretlerini artırmak üzere teşkilatlanmalarından dolayı alenen kınanmışlardı. Fransa'da bazı gildler⁴³ benzer nedenlerle saldırılara maruz kaldılar.

“Ancak benim yıllarca anlamakta zorlandığım konu şuydu: Nasıl oluyordu da bu uygulamaya dönük, ticarî gildler birden bire güçlü, iyi eğitilmiş, ehliyetli işçilerle dolmuştu? Psikolojik gereksinimleri ne idi?

“Taşçı ustalarının tekerlerine ilişkin izlere 17. yüzyılda rastlıyoruz. 1683'te Henry Adamson tarafından Edinburg'da yayınlanan “The Muses Threnodie” adlı şiir Masonik gizlere ilişkin bir referans kaynağıdır.

“1600'larda, Edinburg Locası (Aziz Mary Şapeli) kayıtlarında Spekülatif Masonların tekerlerine rastlıyoruz. Bunların içinde,

41 Gild = lonca

42 Stonemasons

43 compaignonages veya Journeymen's Association (gezici çıraklar birliği)

Thorton, Kincardineshire'den Hazine Bakanlığı üst düzey görevlisi Lord Alexander'in 1634 de yapılan tekrisi vardır. Ama daha önemlisi, söz konusu Locanın kayıtlarında, 1641 yılında Newcastle'da gezici bir Locada yapılmış olan Sir Robert Moray'ın tekrisini görmemiz. Bu, bir asil beyefendiye⁴⁴ ait İngiliz topraklarında ilk kaydedilmiş tekristir. Tabii, İskoç Ordusu Generali Quartermaster ve Royal Society'nin kurucularından Hermetik gelenekten gelen ve o zaman simya öğrencisi olan Morray'ın tekrisinin dışında....

"Elias Ashmole, kendisinin ve kuzeninin Warrington Locasında tekris edilenler arasında olduğunu 1646 yılında yazmıştır. Ashmole da taşçı ustası değildi. Ashmole bir antika meraklısı ve koleksiyoncusu idi. Aynı zamanda Hermetik tarih ve simya ile ilgilenirdi ve daha önce İngiliz simyacılığında yayınlanmamış bir koleksiyonu, "Theatrum Chemicum Brittanicum"u derlemiştir. Tabii o da Royal Society'nin kurucu üyesi idi.

"Benim Locamda, "0" numaralı Mother Kilwinning, 1670' lerde operatif olmayanların da Locaya alındıklarına ilişkin kayıtlar mevcuttur. Mesela 1673'te mesleğin üyeleri⁴⁵ olarak üç beyefendinin Locaya üye olarak katılmalarına müsaade edilmiştir. 1674 yılında Eglinton Kontu⁴⁶ mesleğe "çirak" olarak alınmıştır.

"Demek ki, soylu ve iyi eğitilmiş, Hermetik geleneğe ilgi duyan kişilerin İskoçya ve İngiltere'de taşçı ustası loncalarına girdiklerine dair elimizde örnekler var. Peki, ama neden?

"İlk anlamamız gereken husus şudur: Taşçı ustaları Loncaları, bugün anladığımız şekilde, erkek kulüpleri biçiminde çalışmıyorlardı. Taşçı ustaları için mesleki beceri yanında akıl ve bilgi de gerekli idi. Sözgelimi, zamanın katedrallerini inşa edebilmeleri için taşçı ustalarının tam anlamıyla geometri ve matematik bilmeleri gerekiyordu.

"Bunların dışında, 17. yüzyılın dinsel ve politik iklimi büyük ölçüde gizli cemiyet rivayetleri ürettiyordu. Zamanın üniversitelerinde rosicrucian ve hermetik düşüncenin popüler olduğu bir dönemdi... Marcus Vitruvius Pollio'nun "Mimarinin On Kitabı" Roma'nın çöküşünden günümüze

44 Gentleman

45 fellows of the craft

46 Earl of Eglinton

kalabilen en önemli mimari eserdir. Bu kitaplar, deyim yerindeyse o zamanın bir “best seller”i idi. Pollio’nun çalışması Pisagor’un mistik öğretilerinden alınmış geometri üzerinde odaklanmıştı. Yazar geometrinin bütün sanatların üstünde bir âli sanat olduğunu ve taşçı ustaları loncalarının kutsal kitaptaki (incil) Patriark Lamech’den geldiğini iddia etmişti. Bilindiği gibi Lamech dünyanın sırlarını olası bir tufanda muhafaza edebilecek iki sütun üzerine kazıyordu. Efsaneye göre bu sırlar sütunlardan birini bulan bilge Hermes Trismegistus’a⁴⁷ ulaşmış ve bu suretle mimari mükemmeliyet Süleyman Mabedi ile en üst seviyesine ulaşmıştır. Aynı zamanda bu efsanenin unsurları ortaçağ ve Rönesans döneminin hermetik geleneğinde önemli semboller olarak kullanılmıştır.

“Bana göre, bütün bunlar taşçı ustaları loncalarının (sembolizmaları ile birlikte) doğmasına yardımcı olmuştur. Diğer yandan, aynı nedenler meslekten ziyade sembollere, ritüele ve sihre ilgisi olan üyeleri cezbetmeye başlamıştı. Aslında taşçı ustaları loncaları ile Hermetik düşünürler arasındaki ortak temalar geometri ve matematikti. Yine bana göre, sonraki iki asır süresince Hürmasonluğun yayılmasında ana etken Hermetik unsurlardır.”

ROYAL SOCIETY

(İngiliz Kraliyet Bilimler Akademisi)

Son büyücüler – ilk bilim adamları

İngiliz Kraliyet Akademisini kuranlar ilk bilim adamları, ama aynı zamanda da son büyücülerdi. 1723’te Mason anayasasını yazarken Anderson’un herkesin mutabık kalabileceği doğal dinden bahseder. Bu doğal dinin tohumunu eken hermetik felsefe ile Hıristiyanlığı özdeşleştirmeye çalışan Rose-Croix (Gül- Haç) cemiyetidir. Rose-Croix manifestosunun arkasında John Dee, Francis Bacon, Raymond Lully, Paracelsus ve Giordano Bruno’yu görüyoruz.

47 Üç defa büyük-Hermes

Ashmole Rozikrüsyen bir cemiyetin üyesiydi, simya ve astroloji ile meşguldü; Newton Rozikrüsyenlerin simya metotlarını tetkik ediyordu, haklarında yazılar yazdı; Hooke örümcek ve ünikorn⁴⁸ boynuzları ile büyü deneyleri yapıyordu.

1660 yılında İngiltere kanlı bir iç harpten yeni çıkıyordu. Oliver Cromwell'in ölümünden sonra, Charles II'den demokrasi yönünde önemli vaatler alınarak sürgünden geri getirilmesi kararı yeni bir iç savaşı önledi. Bu kaoslu restorasyon döneminde Royal Society (Kraliyet Bilimler Akademisi) kuruldu. Tarihçi Arthur Bryant Charles II'nin deneysel fiziğe merakı nedeniyle Royal Society'nin kuruluşunu teşvik ettiğini şöyle yazar:

Kral soyut dinsel dogmalardan hoşlanmayarak, kendi sağduyusuna güvenir ve deneysel fiziğe inanırdı. Restorasyondan kısa bir süre sonra Royal Society Graham College'de kuruldu ve Kral bu yeni cemiyetin ilk hamisi oldu. Cemiyetin üyeleri bir büyü denemesinde ünikorn boynuzlarından oluşturulan dairenin içine bir örümcek koyduklarında, yüzyılların boş inançlarına itibar etmeyen örümcek dairenin dışına kolaylıkla çıkabilince, çok önemli bir hamle atılmış oldu. Bu deney cemiyetin tersimatında kayıtlıdır.

Cemiyetin kurucuları Kilisenin Tanrı ve ruh üzerindeki dogmalarını kabul ederek, geri kalan her şeyi sorgulamakla, inanç sorununu halletmişlerdi. Ancak, bu düşünceler bir günde ortaya çıkmış olamazdı. Engizisyonun zulmüne uğramaktan çekinen bilim adamları özgürlük anına kadar gizlenmeyi yeğleyerek "Invisible College"(Görünmez Kolej) adında bir gizli bilim cemiyeti kurdular. Bu cemiyet sonradan Kral Charles II'nin himayesinde "Royal Society"ye dönüştü.

Nasıl olur da gelişmekte olan bu düşünceler kimsenin dikkatini çekmemişti? Restorasyonun ilk haftalarında bilimsel metot nasıl aniden parlayarak dinsel inancın dogmalarından ve tutucu batıl inançlardan silkinerek kurtulabilmişti?

Cromwell dönemi kapandığında, İngiltere'de Katolikliğin yeniden devlet dini yapılması için Stuart Hanedanından Katolik II. James'in

⁴⁸ Tek boynuzlu keçi.

tahta geçirilmesi (1685-88) sürecinde inanç ve parlamento kavgaları gündeme oturmuştu.⁴⁹

Üç yıl boyunca Londra'da Royal Society üyeleriyle birlikte olan Voltaire, Felemenk Cumhuriyeti ve Avusturya Hollanda'sı bilimsel çevrelerine radikal aydınlanma kavramını tanıttı, devrim Hollanda'dan Fransa'ya, oradan da tüm Avrupa'ya sıçradı.

Newton geleneklerini İngiliz köklerinden koparıp İngiliz bilim ve cemiyet uygulamalarını evrensel aydınlanma modeli olarak tanıttı.⁵⁰ Voltaire'in en büyük başarısıdır. Felsefesinde doğa olaylarının izahı için Hıristiyan doktrinlerine başvurma ihtiyacı kalmamıştı, Newton'cu metafizik yeterliydi.

Emperyal Gücünü Korumak İsteyen Kilise ve Dogmalar – Engizisyon

17. yüzyılda dinde devrim yaşanıyordu. Son on üç yüzyılda Kilise, teolojinin desteği ile emperyalist bir inanç yumağı oluşturmuştu. Emperyal gücünü kaybetmemek için, Kilise teolojisini korumaya mecburdu. Dogmaların zedelenmemesi için rahipler özel tartışma metotlarında eğitim görürlerdi. Tüm üniversiteler Kilisenin kontrolündeydi, ders müfredatı dahi Kilise tarafından tespit edilirdi.

15. yüzyılda Floransa'lı Cosimo de Medici, Egnatio Danti adında bir genç mimardan Paskalya yortusunun (ilkbahar gün dönümü) tarihini tespit edebilecek bir rasathane inşa etmesini istedi. Mimar tepesinde bir yuvarlak delik olan bir kubbe inşa etti, güneşten gelen ışık huzmesi yerdeki bir skalanın üzerine düşüyordu. Bu gözlemlerin sayesinde güneşin dünyanın etrafında mükemmel bir daire üzerinde dönmediği anlaşıldı. Kışın, yaz aylarına göre güneş ufka daha yakın olunca, ışık deliğe yandan geliyor ve güneşin skala üzerine yansıyan şekli daireden elipse dönüşüyordu. Oysa dogmaya göre Tanrı'nın yaratılışı mükemmeldi ve güneş mutlaka mükemmel bir daire üzerinde hareket etmeliydi. Egnatio Danti Engizisyonun pençesine düştü, keşfinin yazılması, anlatılması yasaklandı.

⁴⁹ Margaret Jacob, *The Radical Enlightenment*, 2. Baskı, s. 02

⁵⁰ Ae.

Galileo'nun Pisa Kulesinin tepesinden muhtelif objeleri atarak gerçekleştirdiği yer çekimi deneylerinin sonunda, aynı ağırlıkta olan ama şekilleri ve hacimleri değişik objelerin aynı hızla düştüklerine dair geliştirdiği teori Engizisyon teologları tarafından reddedildi.

Copernicus'un düşünceleri Kilise ve Aristo öğretileri ile çelişiyordu. 1616'da Copernicus'un kitapları yasaklandı, Copernicus'un düşüncelerini geliştiren Galileo da Engizisyon mahkemesi tarafından tutuklandı, idam cezası ömür boyu hapse çevrildi ve Galileo, nispeten rahat da olsa, ömrünü hapishane şartlarında tamamladı.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Netice olarak, teolojik argümanlarla deneysel fizik sonuçları tartışılmış, dogmaya uymayanlar yasaklanmış, araştırmacılar Engizisyon tarafından yargılanmış, Giordano Bruno 1600 yılında yakılarak idam edilmiş, 20 yıl sonra Galileo ömür boyu hapse mahkûm edilmişti

Bu olaylardan sonra Katolik ülkelerde bilim adamları sindiler. Oysa İngiltere'de, bilim yüceltildi. Francis Bacon (1561 – 1626) **deney sonuçlarından prensiplere gidilmesi gerektiğini savunuyor ve böylece deneysel mekanik bilimlerinin yolunu açıyordu.**

ANATOMİ ve TEŞRİH (DİSEKSIYON)

Tıpta, anatomi, özellikle insan bedeni, iskeleti, kan dolaşımı, gibi konuların araştırılması Aydınlanma'nın öncüsü olmuştur.

Galen (129-216) (Bergamalı Galen, Galenos)

Antik Roma'nın en önemli hekimlerindedir. Deneysel fizyolojinin kurucusu ve dünyanın ilk spor hekimi olarak kabul edilmiş ve *Hekimlerin İmparatoru*, *Şeyhû's Seyadile* (hekimlerin babası) gibi unvanlarla anılmıştır.

Kendisine geometrik ve aritmetik derslerini veren babası Nikon, onu mantık ve tıp alanlarında da eğitim görmesi için yönlendirdi. Bir

söylentiye göre babası rüyasında tıp tanrısı Asklepios'u görmüş ve ondan oğlunu tıp doktoru yapması buyruğunu almış.

157-161 yıllarında gladyatörlerin başhekimî görevinde bulunan Galen, yaralı gladyatörleri tedavi ederken anatomiye merak sardı. Roma İmparatorluğu saray hekimi olarak da görev yaptı.

Zamanın tıp bilimine tamamıyla hâkim olan Galen, ününü özellikle araştırma metoduyla kazandı. Anatomi çalışmalarını hayvanlar üzerinde yaptı. Berberî şebeki üzerinde yaptığı incelemelerinde maymun anatomisini insan anatomisine temel olarak aldı. Kas ve kemikleri ayrıntılı inceledi. Kafa sinirlerinin yedi çiftini ve kalp kapakçıklarını tanımladı. Toplardamar ve atardamar arasındaki farkları saptadı.

15. yüzyıla kadar Galen'in yazdıkları tıbbın tartışılmaz rehberi oldu.

İnsan anatomisinin araştırılması için M.Ö. 3. yüzyılda, Antik Yunanistan'da kadavra teşrih (diseksiyon) uygulaması başlamıştı. Ortaçağlara gelindiğinde kıyamet gününde tekrar dirilecek bedenlerin bütün olması gerektiği inancı, beden parçalarının sihir ve büyüde kullanıldığı gibi batıl inançlar, Kilise ve Kral yasakları nedeniyle kadavra teşrihi yasaklandı. 14. yüzyıl İtalyan Üniversitelerinde kadavra teşrihlerine tekrar başlandı. Teşhir işlemi seyirciler önünde yapılıyor, Galenci teorisyen olayı uzaktan komutlarıyla yönetiyor, berber cerrah, teorisyenin yönetiminde kesmeleri gerçekleştiriyordu. İdam edilen suçluların kadvraları kullanılıyordu.

Andreas Vesalius gerçeğin Galen'in öğretilerinden farklı olduğunu fark ederek, aracı kullanmadan teşrihi doğrudan kendi yapmaya başladı. Elde ettiği bilgileri yayımladıkça, anatomik araştırmalara ilgi artı, kadavra bulmak zorlaştı. Kadavra temini için, mezar hırsızlığından, cenazelerde kadavra kaçırmaktan, cinayete kadar giden kanun dışı yöntemlere başvuruldu. Yoksulların cenazeleri satın alındı.

13. yüzyılın sonunda Bolonya, Padova, Floransa Üniversitelerine İtalya dışından da tıp öğrencileri rağbet etmeye başladı, Papa Nicolas II 1292'de Bolonya Üniversitesi tıp mezunlarının tüm dünyada tıp eğitimine salâhiyetli olduklarını ilân etti,

14. yüzyılın ortalarında Perugia, Padova ve Floransa üniversiteleri tıpta doktor unvanını hak edebilmeleri için öğrencilerin en az bir teşrih gösterisine katılmış olmaları şart olmuştu.

Andreas Vesalius (1514 - 1563)

Andreas Vesalius (1514 - 1563) Roma İmparatoru V. Charles'ın eczacısının oğlu olarak Brüksel'de doğdu. Önce Louvain'de (Hollanda Cumhuriyeti) sonra Paris Üniversitesi'nde ve daha sonra İtalya'da Padova Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra, Padova'da anatomi kürsüsünde ders vermeye başladı. Bu sırada Galen'in eserlerinde insanın anatomik yapısı hakkında verilen bilgilerin hayvan organlarının (özellikle maymun) tetkikiyle tespit edildiğini, insan anatomisine uygulandığında bazı hatalı teşhislerin oluştuğunu açıkladı.

Andreas Vesalius

Haçlı cenazelerinin rahipler tarafından teşrih edilmesi Papa Alexander III tarafından 1163'te yasaklanmıştı. Fiilen beden üzerinde çalışamayan rahipler, kadavra üzerinde yapılacak kesme işlemlerini, verdikleri komutlarla, berber cerrahlara yaptırıyorlardı.

Anatomi derslerinde hoca oturduğu yüksek koltuğundan Galen'in metninden okuyarak, berber cerraha talimat veriyor ve uzaktan kumandalı, ezbere, teşrih işlemi gerçekleştiriliyordu. Bergama'lı Galen'in 2. yüzyılda yazdığı metinler mutlak kabul ediliyor, tartışılmalarına izin verilmiyordu.

Vesalius, Padova'da çalışmaya başlar başlamaz mesleğe bir yenilik getirerek bütün kadavra çalışmalarını bizzat kendisi yaptı. Öğrencilerin işini kolaylaştırmak için dört büyük anatomi çizimi kullandı. Bunlardan biri çalındı ve yayımlandı. Vesalius çalışmalarının başkaları tarafından çalınıp yayımlanmasını önlemek için diğerlerini kendisi yayımladı ve bunlara Hollandalı sanatçı ve Titian'ın⁵¹ öğrencisi Jan Stephen'in yaptığı insan iskeletine ait üç çizim ekledi. Vesalius Padova'daki mevkiinden mümkün olduğu kadar çok kadavra çalışması yapmak için yararlandı ve hem insan hem hayvan kadvralarını kullandı. Burada beş yıl boyunca yaptığı kadavra çalışmalarında elde ettiği sonuçlar Galen'inkinden farklıydı. 1539'da Padova Ceza Mahkemesi hakimi Marcantonio Contarini'nin yardımı sayesinde idam edilen suçluların cesetlerini temin etti. Contarin, infazları Vesalius'un çalışmalarına uygun olarak bazen geciktiriyordu.

Vesalius çok sayıda kadavra üzerinde çalışma imkânı buldu, tekrar tekrar karşılaştırmalı teşrihler (diseksiyonlar) yaptı, Galen'in bilgisinin güvenilir olmadığını kanıtladı. 1539'da Galen'e açıkça meydan okuyacak kadar kesin bulgular elde etti: Galen'in elde ettiği sonuçların maymun bedeni üzerinde elde edildiklerini ispatladı, 200'den fazla hatasını düzeltti.

51 *Titian (1488-1576) dönemin en ünlü Venedikli ressamı olan Giovanni Bellini'nin atölyesinde resim eğitimi aldı. Bellini 1516'da öldüğünde, Titian görevi devralarak kentin resmî ressamı oldu. Venedik'in büyük kiliseleri ve köklü aileleri için tablolar yaptı. O kadar başarılı oldu ki, Avrupa'nın başka bölgelerindeki krallar ve soylular için de çalışmaya başladı. Titian tablo tasarlamadaki inanılmaz yeteneğiyle resimlerin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair geleneksel kuralları yıktı. Modern ve çarpıcı tarzıyla Venedik'teki diğer sanatçıları etkiledi. Yağlıboya tablolarında dönemin Venedik'inin zenginliğini yansıtan parlak, görkemli renkler kullandı.*

Vesalius, neşteri fiilen eline alarak yaptığı araştırmaların sonuçlarını şekilleriyle birlikte 7 ciltlik eseri **De humani corporis fabrica** (*İnsan bedeninin fabrikası*) Kutsal Roma İmparatoru V. Charles'a ithaf ederek yayımladı. Bu kitap günümüzde modern anatomik araştırmanın başlangıcı sayılır.⁵²

İngiltere'de 16.yüzyıla kadar Katolik Kilisesinin kral üzerindeki baskısı ve halkın batıl inançları nedeniyle kadavra üzerinde teşrih yasaklıydı. Tıp sahasında bu konuda klasik Yunan elyazmaları ve ortaçağ İtalya'sında izin verilen hayvan teşrihleri ile ilgili elyazmaları tek bilgi kaynağı idi.

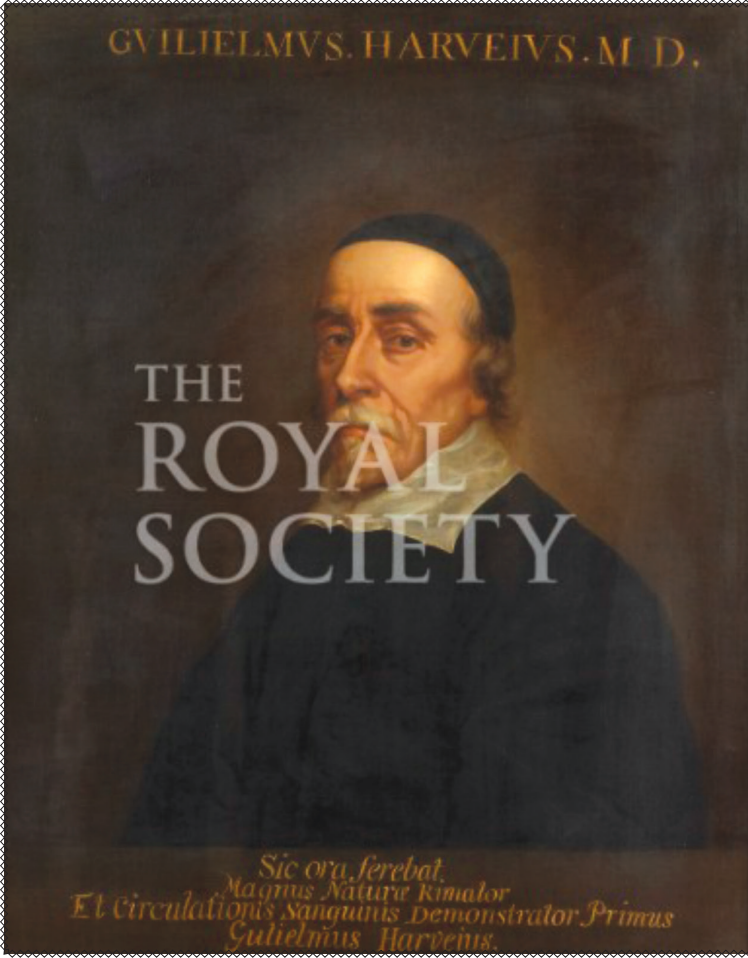
16. yüzyılın başlarında İngiltere'de, Kral VIII. Henry ile Papa Clement VII arasında çıkan kavga sonucunda gelişen Protestan Reform'unda, 1565 yılında Kraliyet Doktorlar Koleji (*Royal College of Physicians*) ve 1540'de kurulan Berber Cerrahlar (*Barber Surgeons*) loncalarına sınırlı sayıda kadavra teşhir etme izni verildi.

Cambridge mezunu ve Padova'da ünlü teşhir ustası Vesalius'un öğrencisi, Kraliyet Doktorlar Koleji'nin 1555- 1560 ve 1562-1571 yıllarında başkanı olan John Caius (1510-1573) İngiltere'de insan kadvraları üzerinde ameli anatomik teşrih uygulamalarını başlattı. 16. yüzyıl boyunca İngiltere'de asılarak idam edilen mahkûmların cesetleri kadavra kaynağı idi. 17. yüzyılda, İtalya ve Fransa'dan çok sayıda gelen anatomi kitapları nedeniyle, kadavra talebi arttı.

William Harvey (1578-1657) (Royal Society üyesi)

Padova'da hocası Fabricius'la çalıştıktan sonra Cambridge Üniversitesi'nde masterini yapan ünlü İngiliz doktoru William Harvey ilk defa Royal College'de kan dolaşımı hakkındaki konferansı ile kendini kabul ettirdi. 1628'de kalp atışları ile kan dolaşımı teorisini yayımladı. Çok sayıda kadavra üzerinde çalışan Harvey, bu arada babası ve kız kardeşinin kadvralarını da kullandı.

⁵² *Vesalius anatomik çizimlerini baskıya hazırlarken ne zamandan ne de masraftan kaçındı. En iyi çizim ustalarını ve en ince çalışan Venedikli tahta oymacılarını tuttu. Matbaacı olarak Basel'deki Joahannes Oporinus'u seçti. Basıma eşlik etmek için bizzat Basel'e gitti. Eseri Rönesans kitapçılığının ulaştığı en yüksek kalitenin muhteşem bir örneğiydi. Eser 17 tam sayfa çizim yanında metin içinde çok sayıda şekil içermekteydi. Bu şekiller bugüne kadar yapılmış ağaç baskılarının en güzel örneğiydi. Sık dizilmiş 600 sayfadan oluşan eserin metni 7 bölüm veya kitaptan oluşmaktaydı.(Vikipedi)*

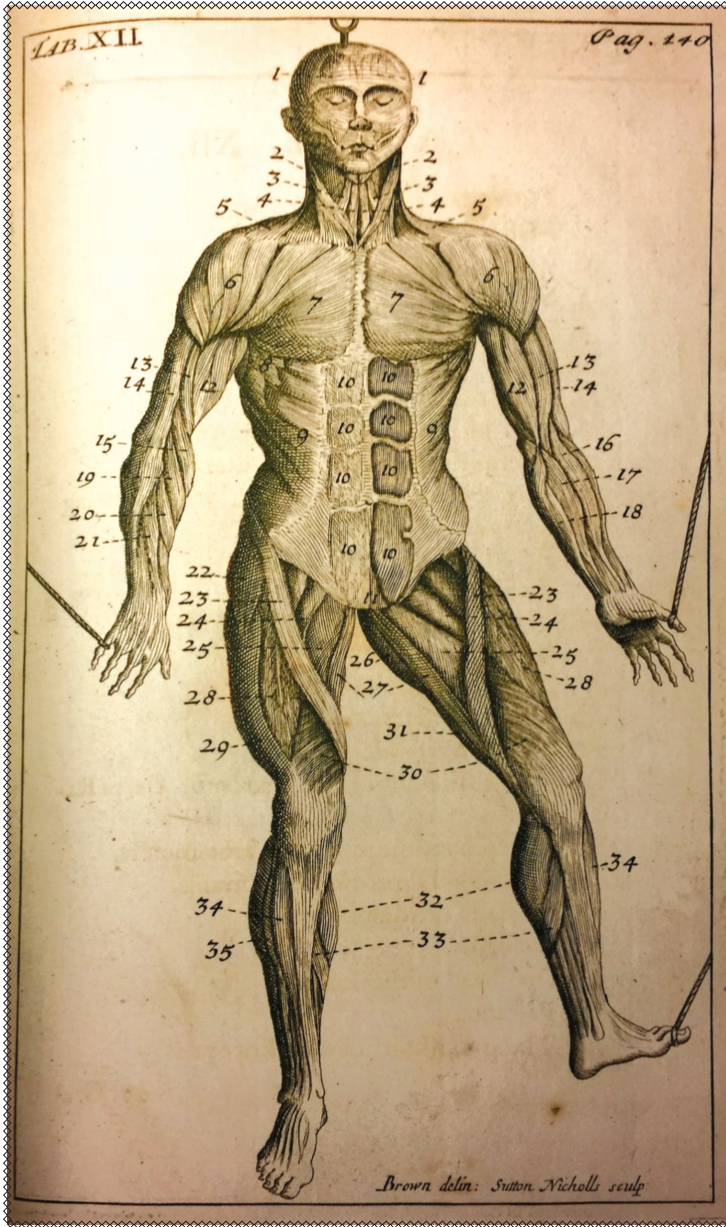
Harvey kan dolaşımını, kılcal damarlardan toplardamarlara geçerek kalbin sağ tarafına ve ciğerlerdeki kanın kalbin sol tarafına geçişini teferruatlı olarak anlatmıştır. Kanın atardamarlardan kılcal damarlara geçişini tam olarak açıklığa kavuştururken, taze kanın devamlı olarak yapılmadığını, fakat devamlı vücutta dolaştığını, kalp kuvvetli olarak pompalarken kanın vücutta dolaştığını ve kalp atışıyla nabzın senkronize olduğunu açıkladı. Kalbin girişinden vücuttaki damarlara geçişini görerek kanın yiyeceklerden karaciğerde üretildiğini iddia etti.

Harvey son çalışmasını 1651'de hayvanlarda üreme ile ilgili olarak yaptı.

William Cheselden (Royal Society üyesi)

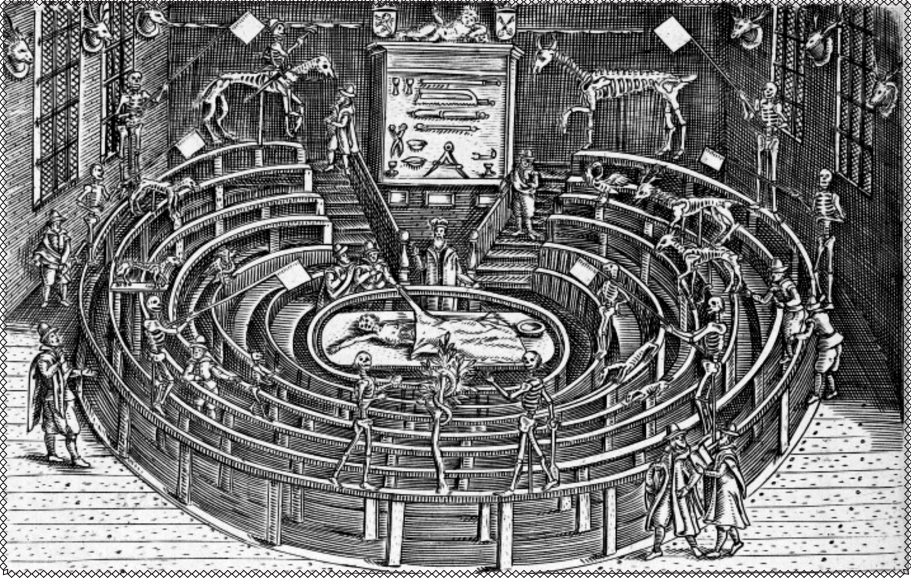
William Cheselden'in Krali Berber-Cerrah Cemiyetinin sahnesinde teşrih gösterisi (1730 – 1740, ressam: Charles Philips.)

William Cheselden insan yapısındaki kasların anatomik resmini ünlü oymacı Sutton Nicholls'a yaptırdı. Cheselden insan ve hayvan iskelet resimlerini "Osteographia" adlı eserinde yayımladı.⁵³

53 <https://publicdomainreview.org/collections/cheseldens-osteographia-1733/>

Felemenk Cumhuriyeti, Leiden'de sahnede yapılan bir teşrih gösterisi, oyma, Circa 1614

1665 tarihli bir anonim teşrih gösterisinin tablosu.

Anatomik teşrih (diseksiyon) sahnede, meraklı eşraf ve tıp talebeleri için yapılıyordu⁵⁴. Tıp talebeleri mezun olabilmek için mutlaka bir teşrih gösterisine katılmış olmaları gerekiyordu.

⁵⁴ Umur Çolgar Kardeşimizden (Mimar Sinan Araştırma Locası Başkanı Prof. Dr.) aldığımız bilgiye göre, Türkiye'de sahnede teşrih (diseksiyon) yapılabilecek tiyatro ihtiyacı yerine, ameliyatlara balkondan izlenebilmesine olanak sağlanmıştır.

Beyin teşrihi için cerrahi alet

Das ist dz and
der instrument / vñ
das dyenet mer ob
en vff dz haubt / dan
sunst darnebē / oder
hinden. darumb dz
es nit breyte gleych
hat / als dz nechst in
strumēt hye vor ver
zeychnet. Vnd dyen
et auch / wann die
hyrnschal jngeschla
gen ist / das man sye
mit difē instrumēt
wider vffschraub.

Rembrandt: Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi 1632.

Rembrandt - The Yorck Project: 10.000 Meisterwerke der Malerei. DVD-ROM, 2002. ISBN 3936122202. Distributed by DIRECTMEDIA Publishing GmbH.

Deneysel Mekanik

Royal Society'nin Öncüsü Gizli Cemiyet: Invisible College

Sir Francis Bacon: Kısaca Lord Bacon, İngiliz devlet adamı, filozof, yazar, 22 Ocak 1561'de Londra'da doğdu, 9 Nisan 1626'da öldü. Bacon bir keşfin bilimsel olabilmesi için yalnızca gerçekçi gözlem ve deneylere dayanması gerektiğini, teorinin gözlemden önce değil,

ancak deney sonuçlarına dayanılarak geliştirilebileceğini ifade eden ilk filozoftur. Bilim adamı ilk önce gözlemlemeli, peşinden deneylerini yapmalı, sonra da teorisini geliştirmelidir. Bilimsel düşünce tarzı, yola çıkarken “*tabula rasa*”⁵⁵ olmalıdır.

Eserleri arasında *New Atlantis* hürmasonlukla olan bağlarını sergiliyor. 1627’de yayımlanan bu kitabında, yazar bir ideal devlet tarif ediyor. Bu ideal devlette *Solomon’s House* (Süleyma’nın Evi) veya *College of Six Days’ Works* (Altı Günlük Mesainin Koleji – yani Tanrı’nın altı günde yarattığı dünyanın araştırılması koleji) adı verilen ve bilim adamlarının bir araya gelerek Doğayı araştırdıkları bir mekân tarif edilmekte. Bilim adamları bir ıssız adada kurulan bu evde dünyanın dertlerinden (din ve politika) uzakta yaşayarak kendilerini bilime adıyorlardı.

Solomon’s House Royal Society’ye ilham veren ütopyadır. Royal Society’de ele alınacak konular ise Bacon’un “*Novum Organum*” kitabında yer alır. Bacon bu kitabın bir nüshasını, hamisi Mason Kral James VI.’ya yolluyor. James VI’nın İskoçya’da “Scoon and Perth” Locasında 1601 yılında tekris edildiğini tersimatlardan biliyoruz. James VI sonradan İngiltere Kralı olunca, James I unvanını alıyor. *Novum Organum*’un kapağını iki sütun arasından denize açılan bir gemi (bilgi gemisi) resmi süslüyor.

Francis Bacon’dan bir vecize:

Sabit fikirlerle yola çıkan, şüphe içinde kalır;

*Şüphelerle yola çıkmaya razı olursa, sonunda taçlanır.*⁵⁶

10 Ekim 1667’de Royal Society üyelerinden Thomas Spratt’ın, kuruluşundan 7 yıl sonra, Royal Society ’ye sunduğu kuruluş tarihçesinin kapak gravürünü gene Royal Society üyesi mikroskop ve teleskop mercekleri üreticisi John Evelyn yapmıştı. Robert Lomas “*Freemasonry and the Birth of Modern Science*” kitabınının 71 – 73 sayfalarında bu kapağı şöyle anlatıyor:

⁵⁵ *Tabula rasa*: üstünde bir şey bırakılmamış boş masa.

⁵⁶ Anthony Gottlieb, *The Dream of Enlightenment, Descartes maddesi ile ilgili giriş cümlesi*, s. 1

Sprat'ın, John Wilkins tarafından onaylanan "Kraliyet Bilim Akademisi'nin Tarihçesi" adlı kitabın kapak resmi.

"Arka plandaki üstü kubbeli pencereden Gresham Kolej gözüküyor. Işık oradan geldiği için pencerenin Doğuda olduğu anlaşılıyor. Kubbeyi iki sütun üzerinde duran yaylı kiriş taşıyor, kilit taşının üzerini, Kral Charles II'nin cemiyete uygun gördüğü amblem süslüyor. Döşeme siyah beyaz karelerden oluşuyor. Solda bilimlerin kütüphanesi, kraliyet

asasının üzerinde durduğu berat, duvarlarda dört pergel, üç gönye ve iki şakul, odanın ortasında bir teleskop, bir gemi saati ve iki küre duruyor (teleskop, saat, yer küresi ile gök küresi Royal Society üyelerinin önemli bir uğraşı olan açık denizlerde boylamın tespiti hakkındaki araştırmalarını remzediyor). Doğuda, kilit taşının altında ve siyah beyaz döşemenin ortasında Charles II'nin büstü, solunda Royal Society'nin başkanı William Brouncker sütunların üzerindeki yazıyı parmağıyla işaretliyor. Charles'ın sağında da Francis Bacon oturuyor.....”

Üniversitede İstatistik Kürsüsü Profesörü Robert Lomas, istatistiki olarak bu kadar çok masonik sembolün bir arada bulunmasının tesadüf olamayacağını, kaldı ki mason İskoçya Kralı James VI'nın (sonradan İngiltere Kralı James I) himayesinde yaşamış Francis Bacon'un, Royal Society üyelerinden Ashmole, Alexander Bruce, Sir Robert Moray ve Sir Christopher Wren'in hatıratlarından ve tersimatlardan mason olduklarını kesinlikle biliyoruz diyor⁵⁷. Ayrıca, cemiyetin tüm diğer üyelerinin de mason olma ihtimali yüksek, zira bu denli değişik muhit ve sosyal katmanlardan gelen, karşıt dinsel ve politik inançlara sahip kişinin, ancak mason localarında tanışmış olabileceklerini düşünüyor. Resimde gözüken üç kişinin de yerleri sembolizma dolu: Charles'ın büstü Doğuda, o Üstad-ı Muhteremdir, doğan güneşin ışınları onu aydınlatıyor; Royal Society başkanı Brouncker, 1. Nazır pozisyonunda, Sir Francis Bacon da Bir Önceki Üstad-ı Muhterem koltuğunda oturuyor.

Ünlü Royal Society üyesi bilim adamları

Sir Robert Boyle (1627 – 1691): Sir Robert Boyle, Otto von Guericke'nin icadı hava pompasını geliştirdi ve vakum denemeleri ile canlıların teneffüsü ve ateşin yanması için havanın gerektiğini tespit etti. Boyle gazların sıkıştırılabilirliğine dair kendi adını taşıyan fizik yasasının mucididir.

Ekim 1644'de Boyle Paris'te yaşayan hocası Isaac Marcombe'ye yazdığı mektuplarda Invisible College'den bahseder. Cemiyetin üyeleri için bir

⁵⁷ Ortaçağlardan bu yana, tümü düşünür, ama değişik cemaat, inanç, meslek ve sosyal çevre sahibi insanların bir araya gelip birbirlerine kardeş dedikleri cemiyettir Masonluk.

masonik tabir olan “Cornerstone” (temel taşı) ifadesini kullanır. Invisible College’in üyeleri “felsefe kolejinin ilkelerine göre doğa felsefesini ve mekanizmalarını araştırmak üzere” muntazaman toplanırlar. Samuel Hartlib’e yazdığı bir mektupta kendi masonik terminolojimize uygun terkipler kullanır: “Kolejinizin inşaatında bir kaç taş döşemek isteyen en mütevazı işçiye de değer verdiğinizden....” Boyle’un yazışmalarının çoğunda bunlara benzer masonik terminolojiye sahip mesajlar olmakla beraber tekrisine dair bir kayıt bulunamamıştır.

Royal Society’nin ilk tarihçesini yazan Spratt’a göre Cromwell’in kızkardeşi ile evli matematikçi John Wilkins’in Oxford’daki evinde 1648 ile 1659 arasında bilim adamları muntazaman toplanırlardı.

ALEXANDERSON John Wallis (1616–1703), Isaac Newton öncesi İngiltere’nin ünlü matematikçisi. 1655 yılı kadar erken bir tarihte, dairenin integral yüzölçümü hesabında kullanılacak çarpımını, (Wallis çarpımı) Newton’un (ve Leibnitz’in) kalkülüs hakkındaki ilk yayınından önce keşfetti ve o yıl “Arithmetica Infinitorum”da yayımladı. Sonsuzluk sembolünü “∞” ilk defa kullandı.

Wallis’in ayrıca matematik ilmine kazandırdıkları: “Üstel ifadelerin kullanımının rasyonel ve negatif sayıları da kapsayacak şekilde genişlemesi; çeşitli sonsuz serilerin yeterince tanımlanmalarından çok önce bir incelemesi; “Sürekli Kesir” teriminin tanıtılması⁵⁸ ve sonradan Royal Society’nin ilk başkanı olacak öğrencisi William Viscount Brouncker’in, Wallis çarpımını bir sürekli kesire dönüştürdüğü çalışmasının yayımlanması.

$$\pi^2 = 2 \times 2 \times 4 \times 4 \times 6 \times 6 \dots / 1 \times 3 \times 3 \times 5 \times 5 \times 7 \dots,^{59}$$

58 MATHEMATICAL PERSPECTIVES BULLETIN (New Series) OF THE AMERICAN MATHEMATICAL SOCIETY Volume 49, Number 3, July 2012, Pages 443–446 S 0273-0979(2012)01377-0 Article electronically published on May 2, 2012 ABOUT THE COVER: JOHN WALLIS AND OXFORD GERALD L. ALEXANDERSON John Wallis (1616–1703) was very likely the most versatile and influential English mathematician prior to the appearance of Isaac Newton. But if one mentions his name today most current mathematicians would have trouble coming up with any of his accomplishments other than a formula from calculus, the well-known Wallis product, $\pi^2 = 2 \times 2 \times 4 \times 4 \times 6 \times 6 \dots / 1 \times 3 \times 3 \times 5 \times 5 \times 7 \dots$, a formula for approximating the value of π . Bu bölümün değerlendirilmesini yapan Yüksek Fizik Mühendisi, Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Muh. Erden Tuğcu Kardeşime teşekkür ederim.

59 Bu sürekli kesir denklemi takribi değerini veriyor.

Ayrıca, Wallis, 1665'te konik kesitler üzerine, yıllarca Cambridge'de ders kitabı olarak kullanılan öncü bir tez yayımladı. Sonraki yaşamında, 1685'te "Cebirin bir İncelemesi" ni (*A Treatise of Algebra*) yazdı. Ünlü Fransız matematik dehası Blaise Pascal ile yazıştıyordu ve Pascal ile girdiği iddia üzerine sikloidlerle⁶⁰ ilgili problemleri çözdü.

Wallis'in ilgisi matematikle sınırlı değildi. Eski Yunanca, Latince ve İbranice dillerine hâkimdi, Emmanuel College, Cambridge'de 1636 yılında felsefe (etik ve metafizik), tıp, astronomi ve coğrafya eğitimi aldı. 1640'da Westminster Başpiskoposu kendisini rahip ilan etti.

Kriptografyaya merak sardı ve İç Savaş boyunca Cromwell'in istihbarat servisine şifreli mesajları çözümlerini yardım etti. 1660 yılında Royal Society'ye katıldı. Öğrencisi Bruncker Royal Society'nin ilk başkanı olmuştu. 1649 yılında Oxford'da "Savilian"⁶¹ Geometri profesörü oldu ve rekor bir süre olarak 54 yıl müddetle bu görevde kaldı.

Wallis, öğrencilerinin neyi nasıl öğrendiklerini merak etti ve öğrenim mantığı üzerine, 1687'de bilimsel tartışmalarda tez takdim ederken argümanların hangi mantıkla ileri sürüleceğini ve karşı tezlerle mücadele mantığını inceleyen bir mantık kitabı yazdı. Daima gerçekçi, ispat edilebilecek argümanların akıl yoluyla kullanılmasını ve boş laflardan kaçınılma gereğini vurguladı.

Wallis ayrıca sağır-dilsizler için bir eğitim sistemi geliştirdi.

Royal Society kurucu üyelerinden Dr. John Wallis 1678'de yayımladığı bir kitapçıkta, Invisible College'le ilgili olarak şöyle yazıyordu:

"...doğal felsefe ve özellikle Yeni Felsefe veya Deneysel Felsefe tabir edilen beşeri bilimin diğer yönlerine merak sarmış değerli kişilerle tanışma fırsatım oldu. Londra'da, belirli gün ve saatlerde devam mecburiyeti olan muntazam toplantılar tertip ediliyordu, deneylerin masrafını karşılamak üzere üyelerden haftalık aidat tahsil ediliyor ve toplantılara katılmayanlardan para cezaları kesiliyordu....."

"Toplantılarımızda teoloji ve devlet işlerini tartışmıyor. yalnızca felsefi konulara eğiliyorduk..."

Wallis de yazılarında, Boyle'un yaptığı gibi, sık sık masonik terminolojiyi kullanıyordu.

⁶⁰ Cycloid: Geometri terimi: çevrim eğrisi, yuvarlanma eğrisi, sikloid (Zargan)

⁶¹ 1619 yılında Oxford Üniversitesinde Sir Henry Seville adına şeref nişanı ihdas edildi.

Isaac Newton:

Newton, Wallis'ten bahsederken, Royal Society'de “*devlerin omuzlarına çıktık*” diyordu.

Royal Society'nin üyelerinden matematikçi ve fizikçi Sir Isaac Newton (1643 – 1727) sonsuz bir bilimsel merak sahibiydi, optik biliminde ve matematiksel metotta önemli buluşlarda bulundu (Leibnitz ile eş zamanda, ama birbirlerinden habersiz olarak).

Ancak, Newton'un bilime en büyük hizmeti Copernicus'un başlattığı devrimi tamamlamak oldu. Denemeler ve matematik sayesinde evrende geçerli mekanik kuralları tespit etti. Newton'un teorisine göre evreni üç ayrı mekanik hareket yasası ile yer çekimi oluşturmaktadır. Newton'cu fizik 20. yüzyıla kadar bilimsel anlayışın esası oldu. Günümüzde dahi, ışık hızında seyreden parçacıklar fiziği ile atomdan küçük boyutlarda vuku bulan fenomenler dışında, Newton fiziği geçerliliğini korumaktadır.

DENİZCİLİK TARİHİNDE BOYLAM SORUNU

Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın konumunu enlem ve boylam olarak belirleme fikri M.Ö. III. yüzyıla kadar uzanır. Açık denizlerde enlem güneşin ufukla olan açısı sekstant, gibi aletlerle ölçülürken, astrolabla yıldızların başka yıldızlarla göreceli mesafeleri tespit ediliyordu. Ancak, boylamın tayini için geminin çıkış limanından uzaklık ölçüsü de gerekiyordu. Geminin kat ettiği mesafeyi tayin için geçen zaman bilinmeliydi. Doğu – batı yönünde her 1 saatlik fark 15 derecelik yolu, yani 15 boylamı belirtir. Yerel saat güneşin gün ortasında (meridiem) gözlenen en yüksek konumuna göre ayarlanır. Öğle vakti güneşin en yüksek konumuna ulaştığında, yani o noktadan geçen meridyen güneşin tam karşısına geldiğinde, yerel saat 12:00 olarak kabul edilir.

Temel navigasyon bilgisi olan her denizci günün uzunluğu, rehber yıldızların ufuktan yüksekliklerine bakarak kolayca hangi enlemde bulunduğunu bulabilir ve bulunduğu noktanın yerel saati ile başlangıç meridyenindeki yerel saat farkından boylamı kestirebilir. Ancak saatlerin hesaplanmasında kullanılan yöntemler kesin olmayınca, boylam değeri takribi olur ve sonuç coğrafi hatalara neden olur.

22 Ekim 1707’de dört İngiliz savaş gemisi yanlış boylam hesabı sonucu Scilly adaları açıklarında kayalıklara çarpması iki bin denizcinin ölümü ile sonuçlandı. Kamu oyu baskısı ile 1714’de boylam sorununun çözülmesi için Royal Society’den Edmond Halley ve Isaac Newton’dan bir jüri tertip edilmesi istendi. Geliştirilen gemi hassas saatine “kronometre” adı verildi.

1884 Washington Uluslararası Boylam konferansında 26 ülkeden gelen temsilcilerle Greenwich Meridyeni “0” noktası olarak tayin edildi.⁶²

Osmanlı İmparatorluğunda durum neydi?

Bağnaz tutumun getirdiği korku nedeniyle açık denizlere hiç açılmadı, Cebelitarık boğazı kapalı bilinince ve Batı Avrupa’dan geri kalma başladı. Ünlü Şeyhülislam Ebusuut Efendi’nin fetvası ile matematik dahil tüm doğal ilimler medrese eğitiminin dışında bırakıldı. Dünyayı anlamak için Kuran yeterliydi, İslâm’da kuşkuculuğa yer yoktu.

Kuran’daki Rahman ve Furkan surelerinde iki denizin birbirine “kavuştuğu” ama “karışmadığı”, Tanrı’nın gücünün delili olarak gösterilir. Bu nedenle Akdeniz ve Atlantik sularının karışması mümkün değildi ve düşman gemileri Cebelitarıktan geçemeyeceklerine inanılırdı. Ve, İnebahtı’da donanmayı korumak için hiçbir önlem alınmadı. Haçlı donanmasına Hollanda ve İspanya donanmalarının katılabileceğine inanılmıyordu, subayların çoğu izinliydi.... Sonuçta: “Türk donanması bozuldu. Donanma’daki 30.000 Hıristiyan forsa serbest kaldı, 142 Osmanlı savaş gemisi batmak, karaya vurmak, ya da düşman eline geçmek suretiyle yok oldu. 20.000 Türk şehit oldu. Ayrıca 10 Türk tümamirali şehit düştü. 3.460 Türk deniz subayı ve levendi esir oldu. 117 büyük, 256 küçük Türk deniz topu müttefikler’in eline geçti, aralarında paylaşıldı.”⁶³

Oysa, 1415 yılında Portekiz Prensi Henri bir coğrafya akademisi ve bir rasathane kurarak, astronom, matematikçi, haritacı ve tecrübeli

62 Tausmarine.com/seyirdefteri/index.php/denizcilik-tarihinde-boylam-sorunu/ (Google, 18 Ekim 2017)

63 Google: İNEBAHTI DENİZ SAVAŞI KISACA HAKKINDA BİLGİ
By Belerefon On 17 Kasım 2014 In Tarih

kaptanları bir araya getirerek, bilinçli bir şekilde açık denizlere açılmayı planladı. Avrupa'da küçük bir ülke denizlere açılarak uluslararası güce sahip olabildi. Bir Portekizli tarihçinin yazdığı gibi "Tanrı onlara beşik olarak küçük bir ülkeyi, mezar olarak da bütün dünyayı verdi".⁶⁴

DİN VE POLİTİKA TARTIŞMALARININ YASAKLANMASI

Royal Society'yi kuran değişik inanç ve politik görüşlü, kimi zengin, kimi yoksul 12 idealist bilim adamı nasıl bir araya gelebildi?

İşte, böyle bir ortamda, Londra'da bir grup bilim adamı doğanın mekanizmalarını denemek üzere, ilerici, mason Kral Charles II'nin himayesinde, batıl ile mücadele edecek, yeni deneysel fizik felsefesini halka yayacak bir cemiyet kurma kararını aldılar. Parlamantonun çıkardığı yeni yasalarla korku gitmiş, gizlilik mecburiyetinden kurtuluşla, suyun yüzüne çıkma zamanı gelmişti. Dogmaların aralarında kısırtışmalarına meydan vermelerini önlemek amacıyla da, politika ve din tartışmalarını yasakladılar. Bu karardan, dogmalardan arınmış, modern deneysel bilim doğdu.

28 Kasım 1660 Çarşamba günü on iki bilim adamı Gresham College'de geometri hocasının odasında toplandılar, onları bir araya getiren kralın tahta çıkmasında büyük hizmeti geçen Sir Robert Moray oldu. Kral Charles II'nin tahta geçtikten sonra ilk icraatı, babasını idam ettirmiş olan Cromwell'in cesedini mezarından çıkartıp vücudunu parçalamak ve başını bir direğe geçirterek halka teşhir etmek olmuştu. Bu kin birikimine rağmen, Kralın himayesindeki Royal Society, kuruluş oturumunun başkanı olarak, Cromwell'in kız kardeşinin dul kocası, koyu cumhuriyetçi, matematikçi Rahip John Wilkins'i seçti. Din ile politika tartışmaları yasaklanınca bu 12 bilim adamı ve sonradan onlara katılanlar huzur içinde salt bilimsel tartışmalara kendilerini adayabildiler. Royal Society günümüzde prestijini korumaya devam etmektedir.

Cromwell iktidarı döneminde, Operatif Mason Localarına üye olarak kabul edilmiş bilim adamları Mason Localarının gizliliğinde

64 Celil Layiktez – Ortaçağın Aydınlığı, S.42 – Gemicilik ve Haritacılık

toplanabiliyor ve birbirlerini tanıma fırsatını elde ediyorlardı. 1642 yılında bu kişiler, Sir Francis Bacon'un düşüncelerinin etkisinde, yukarıda gördüğümüz şekilde, Invisible College adında, sonradan Royal Society'ye dönüştürülecek bir kuruluş gerçekleştirmişlerdi. Masonluk katalizör olmuştu. Bu 12 bilim adamının bazıları Protestan, bazıları da Katolikti; gene, bazıları Kralcı, bazıları da Cromwel'ci Cumhuriyetçilerdi. Masonluğun şemsiyesi altında, din ve politika tartışmalarını yasaklayarak, tüm dikkatlerini yeni gelişmekte olan deneysel bilime veya doğa felsefesine odaklayabiliyorlardı.

FRANSIZ AYDINLANMASI

Newton'cu Aydınlanmanın Kıta Avrupasına Geçişi

a. Voltaire faktörü⁶⁵

Üç yıl boyunca Londra'da Royal Society üyeleriyle birlikte olan Voltaire, ilerici Felemenk Cumhuriyeti ve Habsburg Hollanda'sı (günümüz Belçikası) bilimsel çevrelerine radikal aydınlanma kavramını tanıttı, devrim Hollanda'dan Fransa'ya, oradan da tüm Avrupa'ya sıçradı.

Newton geleneklerini İngiliz köklerinden koparıp İngiliz bilim ve cemiyet uygulamalarını universal aydınlanma modeli olarak tanıttı⁶⁶ Voltaire'in en büyük başarısıdır. Felsefesinde doğa olaylarının izahı için Hıristiyan doktrinlerine başvurma ihtiyacı kalmamıştı, Newton'cu metafizik yeterliydi.

18. yüzyıl felsefesinde bir yanda rasyonalizmin öte yandan ampirizmin güçlenmesi ve bunlardan meydana gelen teorik sorunların yeni bir takım sentezlerle aşılmaya çalışılması söz konusu olacaktır. Aydınlanma çağı, aklın ışığında felsefenin de yepyeni bir etkileycilikle ortaya çıkışına, yaygınlaşmasına, yeni sentezlerle sistematikleştirilmesine etki etmiştir. Bu bakımdan bu yüzyıla "felsefe yüzyılı" denmesi de söz konusudur.

⁶⁵ Bakınız: Voltaire: s. 29-30

⁶⁶ Ae.

Huguenot'lar ve Spinoza – tolerans

18. yüzyılın başlarında, İngiltere'deki devrimin sonuçlarından hüsrana uğrayan Cumhuriyetçiler, XIV. Louis'nin mütecaviz Fransa'sına karşı ittifakı güçlendirmek arzusu ile de hareket ederek Felemenk Cumhuriyeti'ne geçtiler. Orada, Fransa'daki zulümden kaçan Protestan (Huguenot) sığınmacılarla birleşerek ve Spinoza'nın tolerans anlayışından da etkilenecek, Newton'cu Aydınlanmayı Kıt'a Avrupa'sına taşıdılar. Burada İngiliz hürmasonluğunun da büyük rolü oldu, Böylece, bu hareket, Hollanda'dan, Fransa'ya sıçrayarak Ansiklopedist akımı ve Büyük Fransız Devriminin yolunu açan, 18. yüzyıl Fransız Aydınlanmasının tohumlarını atmış oldu.

Ramsay'in Ansiklopedi çağırısı (1736)

Royal Society ve İngiliz Aydınlanması bahsinde Ramsay'in Paris'te çok bilinen ve Masonluğun köklerini Haçlı Seferlerinde arayan ünlü nutkunda Ansiklopedi projesini de dile getirmişti. Konuşmasında Ansiklopedi ile ilgili bölüm şöyledir:

“Hürmasonlukta aranan dördüncü nitelik Bilimlere ve Liberal Sanatlara olan sevgidir. Bu nedenle, hürmasonluk her birimizin koruması, katkısı veya çalışmasıyla, hiçbir Akademinin kendi başına yetmeyeceği büyük bir çalışmaya katılmalıdır. Akademi gibi cemiyetlerin üye sayısı hep az olduğundan, hiçbirinin çalışmaları böyle geniş bir projeyi kapsayamaz. Almanya, İngiltere, İtalya ve diğer ülkelerin Büyük Üstatları, Kardeşliğimizin üyesi olan tüm bilginlerle zanaatkârları birleşmeye ve birlikte bir Liberal Sanatlar ve Faydalı Bilimler Evrensel Lügatinin hazırlanmasına gerekli malzemeleri sağlamak üzere çalışmaya davet etmektedirler. Yalnızca teoloji ve politika bu çalışmanın dışında tutulacaktır. Böyle bir çalışmaya Londra'da başlanmıştır (burada Ramsey Royal Society'den Ephraim Chambers'in yayımladığı ansiklopediye atıf yapıyor). Kardeşlerimizin müşterek çalışması sayesinde bir kaç yıl içinde sonuç alınabilecektir. Bu çalışmada teknik kelimelerle etimolojileri izah edilmekle yetinilmeyecek, her bilim ve sanatın tarihçesi ile çalışma prensipleri de anlatılacak. Bu yoldan giderek, tüm ülkelerin ışıkları tek bir eserde toplanabilecek. Bu eser, asil

sanatlarda bulunan her türlü güzel, büyük, aydınlık ve sağlam öğeleri bünyesinde toplayan bir Evrensel Kütüphane gibi olacaktır. Bu eser her yüz yılda, ışıkların artmasıyla büyüyecek ve her yönde gelişme arzusunu, güzel ve faydalı şeylerin tadı ile sevgisini yayacaktır.”

Royal Society üyesi Ephraim Chambers (1680 – 1740)

1728 yılında *Cyclopedia or Dictionary of Arts and Sciences* (Ansiklopedi veya Sanat ve Bilimlerin Lügati) adını verdiği eserini, 1728 yılında (özellikle masonlara) abonman usulü dağıtımına yayımlamaya başladı. Bu eser d’Alembert ve Diderot’nun Ansiklopedisinin temel kaynağını oluşturmuştur.

ANSİKLOPEDİ

Diderot, d’Alembert, Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Jaucourt, de Prades

1751 – 1774 yıllarında yayımlanan ünlü Fransız Ansiklopedisi “*Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*” (bilim, zanaat ve mesleklerin akıl süzgecinden geçirilmiş – yani dogmalardan arındırılmış - sözlüğü) halk dilinde yazılmış, Chambers’in ansiklopedisinden esinlenen, bilimsel ve felsefi kolektif bir eserdir. Ansiklopedi, teknik açıdan bilgilendirici ve felsefi yönleri öne çıkaran, 17 cilt in-folio⁶⁷ metin, 11 cilt şekilden oluşmaktadır, 1777 yılında 5 ek ve 2 analitik cilt külliyata ilave edildi. Ansiklopedinin yönetimi 21 Ocak 1746’da yapılan ön anlaşmadan sonra 16 Ekim 1747 yılında Diderot ile d’Alembert’e emanet edildi. Ekim 1750’de dağıtılan broşürlerle ilan edilen Ansiklopedinin ilk cildi 28 Haziran 1751’de yayımlandı. Royal Society üyesi Şövalye Louis de Jaucourt, Diderot’nun daveti üzerine çalışmalara katıldı. Mali güçlülere karşın, Çarice 2. Katerina Diderot’ya çalışmaların Rusya’da devam etmesini önerdiyse de, Diderot bu teklifi reddetti. Son 10 cilt Aralık 1765’te tamamlanabildi. 28. cilt 1772’de yayımlandı, Eser İtalya, İsviçre ve Fransa’da birkaç kez tekrar edite edilerek basıldı.

⁶⁷ In-folio: Yaprığın ortasından katlanarak baskıya dört sayfa temin etmesi.

Ansiklopedinin motor ve redaktörleri Diderot ve d'Alembert, bilimsel yazılarda başlıca Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Jaucourt ve de Prades gibi bilim adamlarının önemli katkıları olmuştur. Ansiklopedinin dağıtımını mali destek veren ve çoğu Mason olan abonelere ulaştırılmak şeklinde olmuştur.

Eserin giriş nutku (Discours Préliminaire) Ansiklopediyi şöyle tarif eder: “Her yönde insan aklî gayretlerinin genel tablosu”. (*Tableau général des efforts de l'esprit humain dans tous les genres*). Eserde özellikle mekanik zanaatlar ve mesleklere geniş yer verilerek zanaatkârın onuru ile toplumdaki yeri yüceltilmektedir. Gerçekçi ve pratik bir ruhla kaleme alınan eserde insan kâinatın şeklini etkileyebilecek nitelikleriyle gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, insanın bunu başarabilmesi için akıl ve hikmetle (raison) din, politika ve ahlakı kontrol altına alarak ön yargılarından kurtulmalıdır. Akıl ve hikmetin dogmaya üstünlüğü vurgulanırken, Kilisenin sansürüne hedef olmamak için, bazı büyük makalelerde Hıristiyan dogmalarına uyum varmış gibi gösterilirken, muhtelif yazılar arasında iktibaslar yoluyla en ileri fikirler desteklenmiştir. Böylece, Ansiklopedi, tarz olarak, 18. yüzyılın sürekli sansürün tehdidinde olan edebiyatın da bir aynası olmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Diderot ve d'Alembert'in ansiklopedisinden önce İngiltere'de Royal Society üyesi Ephraim Chambers'in *Cyclopaedia or Dictionary of Arts and Sciences* 1728'de, onu takiben de mason Panckouke'un (1736 – 1798) ansiklopedisinin yayınlandığını not edelim.

Dictionnaire de l'Académie Française

18. yüzyılda Voltaire, Duclos ve Marmontel Kardeşlerin Fransız Akademisi'nin adına yayınladıkları *Dictionnaire de l'Académie Française*'in de Aydınlanmaya önemli katkıda bulunduğunu ilave etmek gerekiyor.

Voltaire

İngiltere'de 1726 - 1729 yıllarında yaşayan Voltaire, bu ülkede Kral sarayında, Kraliyet Bilimler Akademisinde ve Hürmasonlukta kilit

görevlerde olan Newton'cu Aydınlanmacılarla tanışmıştı. Margaret C. Jacob, “*The Radical Enlightenment: Pantheists, Freemasons and Republicans*” adlı tezinde, bu Aydınlanmacılara “Radikal Aydınlanmacılar” adını vermişti. Radikal Aydınlanmacılar, Baruch Spinoza'nın ve Giordano Bruno'nun etkisinde olan Felemenk Cumhuriyetçileri, o ülkeye sığınmış Fransız Protestan düşünürleri ve Mason yayıncılarla çok yakın ilişkiler içindeydi. Voltaire'in Aydınlanmaya en büyük katkısı, Newton'cu Aydınlanmayı İngiliz köklerinden soyutlayarak, İngiliz bilimi ile parlamentoda seçimle gelen partiler arasında muhalefetin de temsil edildiği parlamenter monarşi yönetimini “*Evrensel Aydınlanmaya model*” olarak göstermiş olmasıdır. Voltaire, Cumhuriyetçiliğin pratikten uzak olduğunu iddia ederek kralcı meşrutiyeti öneriyor ve Newton'cu mekanik biliminin evrenin tüm sırlarını izah edebileceğini ileri sürüyordu. Bu arada Panteistlerle materyalistlere karşı da cephe alıyordu.

Voltaire Felemenk Cumhuriyetine yapmış olduğu ilk ziyaretlerinde cumhuriyetçiler, Newton'cu Aydınlamacılar, Spinoza'cılarla tanışmış, onların etkisinde 1726 yılında Lahey'den Londra'ya geçmişti. Margaret C. Jacob'a göre, Voltaire İngiltere'ye geçmemiş olsaydı Aydınlanma hareketi bu denli güçlü ve etkili olamayacaktı. 1726 yılında Başbakan Walpole'e tanıştırılmış, Newton'cuların ileri gelenleri ile yakın ilişkiler kurmuş ve hükümetin korumasına alınmıştı.

Voltaire'in “*La Henriade*” adındaki epik eseri Kral II. George'e ithaf edildi (1728). Metin mutlakiyeti temsil eden Fransa Kralı IV. Henry'nin (1598 – 1610) yönetimi ile tolerans ve aydınlanmaya adanmış İngiliz meşrutî monarşisi arasında kıyaslama yapan epik bir şiirdir. Şiirin ana teması **totaliter rejimde büyü ve dinsel fanatizmin öne çıkararak halkın isyan etmesine sebep olduğu ve politikaya düzen ve istikrarı ancak yeni mekanik bilimlerin getirebileceği** hakkındadır.

Voltaire tarafından yorumlanan Newton'cu Aydınlanma, Batı Avrupa'da bilimsel düşüncenin güçlü bir şekilde uygulanmasını sağladı. Aydınlanmanın yayılması Mason Locaları ile Mason yayıncıların yoluyla oldu. Newton'cular yeni geliştirdikleri tüm dinlere toleranslı yaklaşarak mekanik dünya felsefesinde, Tanrı'ya Evrenin Ulu Mimarı

adını verdiler. 1720'li yıllarda Felemenk Cumhuriyeti ile İngiltere'de Masonlarla bu denli yakın temasta yaşayan Voltaire için, o yıllarda tekris olduğunun tahmini de yürütülmektedir. Bu sav yaşamının sonuna doğru Paris'te gözleri açık olarak gerçekleştirilen tekris merasiminde, gözlerinin bağlanmamasının bir izah tarzıdır.

Ansiklopedi'nin hazırlanmasında, Voltaire'in Diderot ve d'Alembert'e büyük katkısı olmuştur. Kendi başına da ünlü "*Dictionnaire Philosophique*"ı (Felsefe Lügati) yazmıştır

Voltaire'den vecizeler:

- Söylediklerinden nefret ediyorum; ama onları söyleyebilme hakkını savunmak için hayatımı vermeye hazırım.
- Ölümler eşit, yalnız maskeleri değişiktir. Özgürlük olmasaydı ruhlarımız ne olurdu?
- Vatandaşlarım doğruyu aradıkça, özgürlüğü seveceklerdir. Özgür olmak, gerçekten nedir? Doğru muhakeme yürütmek ve insan haklarını tanımaktan başka bir şey değildir, insan haklarının ne olduğu öğrenilince de onları savunmak doğaldır. Sizlere gerçeği, özgürlüğü ve erdemi öneririm; yalnız bu üç kavram için yaşam sevimelidir.
- İnsanlar hırs sahibi olduklarından, hiçbir zaman mükemmel hükümet gerçekleştirememiştir; hırsları olmasaydı, zaten hükümete de gerek kalmazdı. Rejimlerin arasında en kabul edilebilir olanı, insanları doğal eşitliğe en çok yaklaştıran Cumhuriyettir.
- Özgür insanların, tıpkı içinde yaşadıkları evleri kendileri inşa ettikleri gibi, egemenliklerinde yaşadıkları yasaları da yapabilmelerini istiyorum.
- İnsanlar henüz yeterince akıllanmadılar. Tüm dinleri hükümetlerden ayırmanın şart olduğunu henüz bilmiyorlar; insanların mutfaklarında

yemeği pişirdikleri yönteme karışmayan devlet, dinlerine de aynı şekilde karışmamalıdır; insanlar damak zevklerine göre yemek yedikleri gibi kendi tarzlarında tanrılarına dua edebilmelidirler; yasalara uyma koşuluyla, mide ve vicdan tam özgürlüğe sahip olmalıdır.

- Tüm haksızlıklarına rağmen, Vatan sevilmelidir.

VOLTAİRE'İN TEKRİSİ VE LES NEUF SOEURS LOCASININ AYDINLANMAYA HİZMETİ

1775 yılında, 81 yaşındaki filozof, d'Argental'a hitaben yazdığı mektupta, *"Masumun öcünü almaya kendimi vakfetmekle kariyerimi tamamlamak istiyorum"* diyordu. Voltaire, misyon olarak hürmasonluğun ideallerini kabul etmişti. Callas⁶⁸ ve Sirven⁶⁹ davalarında yoksulları zenginlere karşı savunarak halkın büyük sevgisini kazanmış; Aydınlanmacı Hükümdarlar Büyük Frederick'le Büyük Katerina'yı etkisi altına almıştı.⁷⁰

Les Neuf Soeurs Locasındaki tekeris günü 7 Nisan 1778 olarak tespit edilmişti ve bu nedenle, yaşlı filozof Paris seyahatini göze almıştı.

30 Mart günü Fransız Akademisini, sonra da Kraliyet Komedi Tiyatrosunu ziyaret edecekti. Programını bilen halk sokaklara dökülmüş, alkış ve sevgi tezahüratıyla arabasının ancak adım adım ilerlemesine imkân tanımıştı.

Akademiye vardığı duyulunca, Akademisyenler ilk defa, krallara ve prenslere yapmadıklarını yaparak, rahip akademisyenlerin dışında, Voltaire'i kapıda, ayakta karşıladılar, başkanlığı ona verdiler, koltuğunun arkasına, duvara tablosunu astılar.

⁶⁸ Callas: Protestanlığını inkâr etmesini önlemek üzere oğlunu öldürmüş olmakla suçlanmış 1762'de Toulouse'da, bu şehrin parlamentosu tarafından tekerlek işkencesine tabi tutulmuştur. 1765 yılında Voltaire'in ünlü savunması sonucunda itibarı iade edildi.

⁶⁹ Sirven: Kızının Katolik olmasını önlemek üzere onu öldürdüğü iddia edilmiş 1764 yılında Toulouse parlamentosu tarafından idam cezasına çarptırılmış, ancak Voltaire'in olağanüstü savunması ile 5 yıl sonra beraat ettirilmişti.

⁷⁰ Tesviye dergisinin 66. sayısının 43. sayfasında Voltaire'in Büyük Frederik'le olan laiklik, devlet ve din konularındaki yazışmalarını bulabilirsiniz.

Tiyatroda, locasına girer girmez seyirciler “taç”, “taç” diye bağırmaya başladılar. Brizard adındaki aktör, Voltaire’in başına bir taç koymaya çalıştı, Voltaire bırakmayınca, Beavau Prensi, “Fransız Sofokles’inin başına bu tacı koyuyorum” deyince, Voltaire artık itiraz edemedi. Sahnede Voltaire’in iki komedisi oynandı, ilki, “İrène” oynandıktan sonra, ünlü heykeltıraş Houdon’un yaptığı Voltaire’in büstü sahneye merasimle getirildi, çiçeklerle süslendi ve ikinci oyun, “Nanine”in süresince sahnede kaldı. Tiyatronun sonunda kadın seyirciler onu neredeyse kollarında arabasına kadar taşıdılar, “Voltaire çok yaşa” nidalarıyla arabanın yanında yürüdüler.

7 Nisan 1778 tarihinde Voltaire’in tekrisi, Paris’te ve tüm Avrupa’da olay oldu. La Dixmerie aşağıdaki mısraları bu olay için yazdı ve besteledi.

Yüce Kardeşimizin adıyla

Tüm Masonlar zafer yaşıyor,

O bizden Nur almışsa

Tüm dünya Nur’u ondan alıyor.⁷¹

Mabet altın ve gümüş simli mavi ve beyaz kumaşlarla, muhtelif locaların sancaklarıyla ve Büyük Üstat Chartres Dükü, Prusya Kralı II Frederick ve Filozof Helvetius’un büstleriyle süslenmişti.

Üstad-ı Muhterem astronom Lalande, I. Nazır Büyük Katerina’nın özel danışmanı ve Mabeyinci (Chambellan) Kont Strogonoff, II. Nazır Yarbay Laroche, Hatip Le Changeux, Sekreter Court de Gébelin idi. Aralarında Büyük Konservatör Arcambal Markisi, Büyük Üstat Temsilcisi Saisseval Markisi, Büyük Hatip Bacon de la Chevalerie, Büyük Sekreter Parlamento danışmanı ve Kraliyet Hazine Müdürü Savalette de Langes, Büyük Merasim Üstadı Mareşal Noé Vikontu, Taşra Odaları Başkanı giyotinin mucidi Dr. Guillotin, Bilimler Akademisinden Piskopos Pingre,

⁷¹ Louis Amiable: *La Loge des neuf Soers*, s: 90.

*Qu’au seul nom de l’illustre frère
Tout maçon triomphe aujourd’hui,
S’il reçoit de nous la lumière,
Le monde la reçoit de lui.*

Paris Odası Merasim Üstadı ve Loca delegesi Ort Markisi, Jüriskonsül Henrion de Pansey, A. B. D. Büyükelçisi, fizikçi Benjamin Franklin'in de aralarında bulunduğu 250 den fazla Kardeş sütunları süslüyordu.

Yaşı ve sağlık durumu göz önüne alınarak, Loca merasimi kısaltma ve Voltaire'in gözlerini bağlamama kararını aldı. Göz bandı yerine locanın girişine bir siyah perde çekildi. Üstadı Muhterem, adayı karşılamak ve hazırlamak üzere, Strogonoff Kont'u başkanlığında, 9 Kardeşlik bir heyeti görevlendirdi.

I. Nazır koltuğuna, vekâleten, Cubières Şövalyesi oturdu. Aday, Merasim Üstadı Villars Şövalyesi tarafından Benjamin Franklin ile Court de Gébelin'in kollarına dayanmış olarak Locaya alındı.

Kendisine felsefi ve ahlâki sorular soruldu, verdiği ilginç cevaplar üzerine Kardeşler tezahürat yapmaktan imtina edemediler; kendisi de etkilenmiş gözüküyordu. Siyah perde açılıp kendisine Nur verildiğinde, Doğuda gördüğü ünlü kişilerin çokluğu da kendisini şaşırttı. Meşhur kemancı Capron, 3 Kardeşin eşliğinde Guénin'in 3.cü senfonisinin 1.ci muvmanını çaldı, Comédie Française'den Larive, başına defne yapraklarından bir taç koydu (Voltaire tacı hemen çıkardı) Üstadı Muhterem kendisine Helvetius'un önlüğünü takmak istediğinde, Voltaire önlüğü dudaklarına getirerek Helvetius'a olan saygısını ifade etti, kadın eldivenlerini Belle et Bonne'a verilmek üzere Lalande'a teslim etti, bu aralarda da Caravaglio, Olivet, her iki Sallentin, Paza ve Turschmidt'den parçalar çalındı. Üstadı Muhterem mutadın dışına çıkarak Voltaire'i Doğuya davet etti ve Les Neuf Soeurs Locasının bir Apollo kazandığını, Voltaire'in Kardeşlere örnek olan davranışlarını, yoksulları savunması ile doğru bildiğinden şaşmamasını ifade eden bir konuşma yaptı. Voltaire'in kısa teşekküründen sonra muhtelif Kardeşler söz aldılar; bu arada Kralın ressamı Monnet, Voltaire'in portresini yaptı. Agap Sofrasında ilk tostlardan sonra, Voltaire ayrılmak üzere izin istedi. Kardeşler onu evine götürürken sokakta bekleyenler korteje katıldı.

26 Nisan günü, üyesi olmadığı Bilimler Akademisi, başlarında Benjamin Franklin olmak üzere, alkışlarla Voltaire'i misafir etti.

Mayısın son haftasında, Fransız Akademisi'nin çalışmalarına katılarak lüğatinin yeni baskısının değişik bir tarihsel plana göre düzenlenerek yayınlanmasını istedi. Bu çalışmayı Littre üstlendi ve ünlü "*Dictionnaire de la Langue Française*" veya kısaca Littre lügati böyle doğdu.

Birkaç gün sonra, ölüm döşeğinde, kendisinden mutlaka günah çıkartmasını isteyen papaza verdiği cevabı Condorcet kaydetti:

"Soru: Hz. İsa'nın tanrısallığına inanıyor musunuz?

"Cevap: Beyefendi, Tanrı adına, bana artık bu adamdan bahsetmeyin ve barış içinde ölmeme izin verin."

Kilise onu hiç affetmeyecekti.

30 Mayıs 1778 gecesi saat 11'de Voltaire öldü. Kilise cenaze merasimine izin vermedi; okullarda Voltaire'den söz etmeyi yasakladı; sahnelerde oyunlarını engelledi.

Her Akademi mensubunun vefatında, Cordeliers Kilisesinde, özel bir ayinin yapılması âdet olmuştu. Voltaire için bu mümkün olamayınca, Akademi artık hiçbir üyesi için özel ayin yapılmayacağını kararlaştırdı; bu karar hiç bozulmadı.

25 Ağustos 1778'de Akademi'de, sahnede Voltaire'in Houdon tarafından yapılan büstü ile bir anma töreni yapıldı. Bütün düşünen Paris oradaydı. 28 Kasım 1778 günü les Neuf Soeurs Locası Voltaire için olağanüstü bir matem celsesi tertip etti. Oturumun başında beş ünlü kişi, Prens Emmanuel de Salm-Salm, Turpin-Crissé Kontu, Bilimler Akademisinden Müly Kontu, edebiyatçı d'Ussieux, Şair Roucher, astronom piskopos de Chaligny'nin Locaya katılma törenleri ile Kralın ressamı Greuze'ün tekris töreni yapıldı. Bundan sonra, matem ışıklarının yandığı büyük bir salona geçildi, altın ve gümüş süslemelerin arasında Voltaire'in eserlerinden vecizeler asılmıştı. Siyah tüllerle çevrili tribünde, zamanın ünlü bestekârı Piccini'nin yönetiminde tanınmış müzisyenlerden oluşmuş bir orkestra matem müziği çalıyordu.

1878'de Voltaire'in ölümünün 100.cü yıl dönümünde, Fransa'nın her tarafında anma törenleri tertip edildi. Paris'te, la Gaîté Tiyatrosunda

Victor Hugo 2500 kişiye Voltaire üzerine çok alkışlanan bir konuşma yaptı. Paris Belediyesinin tertiplediği anma töreninde ise, rahiplerin bitmeyen kinini dile getiren yazar - senatör Laurent Pichat konuşmasında aşağıdaki sözlerle olayı özetledi:

“Özgürlüğü yasaklayanlar tarafından ölümünden 100 yıl sonra hâlâ nefret edilmek, şerefin doruğu değil midir? Kitaplarını okuyun, düşüncenizi daha iyi ifade edeceksiniz.”

Aradan bir buçuk yüzyıla yakın zaman daha geçti ve Voltaire bize hâlâ çok gereklidir.

18. YÜZYILIN SONLARINDA VOLTAİRE OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA NASIL GÖRÜLÜYORDU?

Fransız Cumhuriyetini besleyen Özgürlük – Eşitlik - Kardeşlik fikirleri, önce Paris’i sonra Fransa’yı daha sonra da dünyayı sarmıştı.

Reformcu, Fransız kökenli Nakşidil Sultanın dış işlerinde etken olduğu Sultan III. Selim, 1789 yılında tahta çıktı. Fransa’da kurulan Cumhuriyet ve Aydınlanma hareketini merak eden III. Selim, yüzyılın en önemli olayı olan Fransız İhtilali ile ilgili bilgi toplaması için, zamanın Dışişleri Bakanı (Reisülküttap) Atıf Efendi’den bugünkü deyimle bir ‘Briefing’ “Muhtıra” istedi.⁷²

Metni bugün Osmanlı Arşivlerinde bulunan, Atıf Efendi’nin Sultan’a sunduğu resmi muhtıra şöyledir:

“Burada Voltaire, Rousseau adlı zındıklar ve onlardan beter ukalalar, peygambere sövmek, büyüklere zem etmek, bütün dinleri kaldırmak, Cumhuriyet ve eşitliği ima etmekten ibaret bir takım kışkırtıcı düşünceler yaymışlardır. Aslında fitne ve fesattan başka bir şey olmayan bu düşünceler – frengi hastalığı gibi - halkın beyinlerine işlemiştir. İşin garip yanı, halk da bu düşüncelere rağbet etmektedir. İşte, bunların etkisinde kalanlar, birkaç yıl önce, bir fitne ve fesat ateşi tutuşturup çevreye

⁷² Yavuz Çekirge Kardeşin 12 Şubat 2007 tarihli İnternet iletisi.

yaymışlar. Allah korkusunu kaldırıp ar ve namusu mahvetmişler. Fransa halkını vahşi hayvan kıyafetine sokmaya çalışmışlar. Her yerde İnsan Hakları dedikleri isyan bildirilerini her yere yaymışlar, yabancı dillere de çevirip, milletleri hükümdarları aleyhine kışkırtmışlardır. Burada olup bitenler budur aslında”⁷³

İşte Osmanlı Devleti'nin en üst makamında görev yapan bir bakanın resmi, belgeli raporu. Onlar Voltaire'i 1791 yılında öyle anlamışlar.

Acaba günümüzde durum nasıl? diye sormadan edemeyeceğim.

“LES NEUF SOEURS” LOCASI, FRANSIZ İHTİLALİ VE İNSAN HAKLARI

Büyük Fransız Devrimi yaklaşırken Hürmasonluk özgürlükçü, insan haklarına önem veren düşüncelerin olgunlaştığı bir toplum olarak kendini gösteriyordu. Hürmasonluğun bu işlevi, ancak aleyhinde yazılanlar ve yasaklama fermanları vasıtasıyla bilinebiliyor. Bu konuda Papa Clement XII (1738) ile Benoit XIV (1751) fermanlarına ve Keşiş Barruel'in⁷⁴ “*Jacobinizm tarihini açıklayan anılar*” adlı eserine işaret edebiliriz.

Hürmasonluğun, Kuzey Amerika ve Fransa'da vuku bulan büyük değişikliklere yol açan önemli bir etken olduğu muhakkaktır; ancak bu etkenliği karanlık komplolarla değil, özgür düşünceye inanan kişileri bir araya getirerek, onların düşüncelerini olgunlaştıracak ve yayacak bir forum oluşturarak ve böylece kamu oyunu etkileyerek, davranışları ile tarihi yapan insanlar geliştirmiştir.

Bu etkenliği en üst düzeyine çıkarabilmiş Loca, 1776'da kurulan, sinesinde Benjamin Franklin'in koluna dayalı ve gözü açık olarak yaşlı Voltaire'i tekris eden “Les Neuf Soeurs” (Dokuz İlham Perisi) Locasıdır.

Edebiyat, ilim ve güzel sanatların tanrıçaları, Parnasus'un Dokuz Kız kardeşi bu ansiklopedik mabede isimlerini vermişlerdir. Locanın ilhamı, astronom Lalande'in kurmuş olduğu bilim adamları locasının kapsamını

⁷³ Cevdet Paşa Tarihinden seçmeler . Cilt 1 s. 464-466.

⁷⁴ Abbé Barruel: cizvit rahibi, “Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme.

genişletmek isteyen filozof Helvetius'tan gelmişti. Ancak Helvetius düşlediği locanın kuruluşunu göremeden öldü. Loca üyelerinin listesi 18. yüzyılın ünlü aydınlanmacılarının telefon rehberi gibidir. Locanın ilk Üstadı Muhterem astronom Lalande, ikincisi, ABD Fransa büyük elçisi, büyük Mason ve fizikçi, ABD Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesini hazırlayan Benjamin Franklin, ondan sonra gelenler ise, asker ve edebiyatçı Marquis da La Salle, Bilimler Akademisinden Comte de Milly, yargıç Dupaty, yoksulların avukatı meşhur Elie de Beaumont ve nihayet 1789'da Pastoret'dir. Yukarıda saydıklarımızdan başka ünlü üyelerinden birkaçı: Askerler: general ve yazar Comte de Turpin Crissé; Mareşal Marquis d'Arcambal; Korsan Paul Jones; Mucitler Mongolfier Kardeşler; XVI. Louis'yi meclis önünde savunan Avukat Romain de Sèze; Bilim adamları: Condorcet, Cabanis, Lacépède, Lalande; Edebiyatçılar: Delille; Chamfort; Lemerre ve Fransa Akademisinden Florian; Ressamlar: Joseph Vernet ve Greuze; Heykeltıraş: asrın en büyüğü, Voltaire'in, Franklin'in büstlerini yapan Houdon; Desinatör: Moreau (genci); Gravör (oymacı): Gaucher; Bestekâr: Piccini ve Dalayrac; giyotinin mucidi Tıp doktoru Guillotin⁷⁵; nihayet fiilen devrime bulaşanlar: Siéyes, Baillez, Petion, Rabaut Saint Etienne, Brissot, Cerutti, Fourcroy, Camille Desmoulin ve Danton. Locanın kurucuları arasında iki de rahip vardı; Voltaire'in tekrisinde ise, rahiplerin sayısı 13 olmuştu. Bu rahiplerin dördü ihtilâl meclisinde görev alacaklardı.

1780'de Loca, Apolloniëne Cemiyetini kurdu; sonradan Paris Müzesi adını alan bu cemiyet, Fransa'da laik yüksek öğrenimin çekirdeğini oluşturdu. Loca üyelerinin gayreti ile ceza hukuku değiştirilmiş ve Kurucu Meclis'in reform kararları alınmıştı.

Voltaire'in tekris edildiği 1779'da locanın 144 amil ve 16 şeref üyesi vardı. Üyelerinin kalitesi nedeniyle loca ritüelinde küçük değişiklikler yapılmıştı. Örneğin bir hatip yerine üç hatip, bir müzik üstadı yerine iki müzik üstadı vardı.

Loca 1792'de kapandı. Napolyon döneminde, 1805'de tekrar açıldığında, fırtınadan kurtulan 40 üyesinin 11'i Milli Enstitüde,

⁷⁵ (71) *Giyotin: Baltayla ancak birkaç vuruşta idam edilebilen mahkûmlara insanlık yardımı olarak geliştirilen idam makinesi mucidi olan Dr. Guillotin'in ismini almıştı.*

François de Neuf Château muhafazakâr Senato Başkanı, Fontanes Adalet Bakanı, Lacépède Légion d'Honneur Nişanı Büyük Şansölyesi, Üstad-ı Muhterem Moreau de Saint - Mery, Napolyon'un danışmanıydı (Conseillers d'Etat).

Napolyon döneminden sonra uykuya yatan Loca, 1836'da uyandırıldı ve 1848 devrimi esnasında tekrar kapandı.

Bugün, Fransa'da değişik obediyanlarda 8-10 loca aynı isimle çalışmakta ve orijinal "les Neuf Soeurs" locasının devamı olduklarını iddia etmektedir.

1830 yılında Locada, Garnier - Pages'in Üstadı Muhteremliği döneminde, insan ilişkilerinin temelleri araştırıldı ve fevkalâde öz bir şekilde, politikayı da kapsayan salt ahlak kaideleri tarif edildi. Bu doküman, 1848 devrimi öncesi, Mason olsun ya da olmasın, tüm düşünürleri etkiledi ve daha sonra yayınlanacak olan İnsan Hakları Beyannamesinin bir nevi müsveddesini oluşturdu.⁷⁶

Ahlak ilkeleri Beynamesi adlı bu dokümanda ahlakın tanımı yapılmakta, görevin hukukla olan ilişkisi ve 1723 Anderson Anayasasına dönüşle, toleransın ne olduğu tetkik edilmektedir.

Buna göre,

"Ahlâk, insanlar arasındaki ilişkileri düzenler: insanın öz yapısının tetkiki ile bu ilişkileri düzenleyen kurallar tanımlanabilir, dolayısıyla Ahlak, bölge ve tarihle değişebilen dinlere bağımlı değildir."

"Görev, haktan doğar; her insan kendi için uygulanmasında ısrar ettiği hukuk kaidelerine, bunlar başkalarına uygulanınca da aynı saygıyı göstermekle görevlidir."

"Hürmasonluk bünyesine kabul ettiği insanların ahlak ilkelerine uymalarını şart koşar; onlara yardımseverliği tavsiye eder; ancak dinsel ve metafizik inanışlarına karışmaz ve salt inanışları nedeniyle kimseyi ret etmez."

⁷⁶ Bakınız: *Mimar Sinan dergisi*, No. 88

18. YÜZYIL FRANSIZ AYDINLANMASININ KÖŞE TAŞI OLAN ANSİKLOPEDİ VE VOLTAİRE'İN DIŞINDA, EMEĞİ GEÇEN BAŞLICA AYDINLANMACI BİLİM VE EDEBİYAT ADAMLARI

İlk önce 17. yüzyıla geri giderek Fransız Aydınlanmasına etkisi büyük olan filozof René Descartes'i analım.

René Descartes

René Descartes (31 Mart1596-11 Şubat1650) Fransız matematikçi, bilim adamı ve filozof. Batı düşüncesinin son yüzyıllardaki en önemli düşünürlerinden biridir.

Hayatı

1596 yılında Touraine, Fransa'da doğan ünlü düşünür, eğitimini Anjou'da bulunan bir Cizvit kolejinde gördü. Sağlık bakımından zayıf olan Descartes, özellikle çocukluğunda sık sık hastalıklarla boğuştu. 1616 yılında Poitiers Üniversitesinden hukuk diplomasını aldı. Gençlik yıllarında çeşitli dönemlerde orduda hizmette bulundu. Bu hizmetlerin dışında Avrupa'nın birçok ülkesine yolculuklar yapıp, çeşitli şehirlerde yaşadıkdan sonra 1628 yılında Fransa'ya döndü, felsefe ve optik üzerine değişik deneyler yaptı. Aynı yıl Hollanda'ya yerleşti.

1649 yılında, zamanın İsveç Kraliçesi Christina'nın davetiyle Stockholm'a yerleşti ve burada kraliçeye ders vermeye başladı. İsveç'e gelişinin birkaç ay ardından 11 Şubat 1650'de zatürreeden yaşamını yitirdi.

Descartes bilime ve matematiğe önemli katkılarda bulunmuştur. Optikte yansımanın temeli "*geliş açısının gidiş açısına eşit olduğuna dair*" kanunu buldu. Matematiğe olan en büyük katkısı ise analitik geometri üzerine oldu. Cebirin geometriye uygulanması üzerine çalıştı. Kartezyen Geometri ifadesi onun adından gelir. Eğrileri, onları üreten denklemlere göre sınıflandırdı. Alfabenin son harflerini bilinmeyen çokluklar için, ilk harflerini de bilinen çokluklar için kullandı.

Descartes'ın felsefe tarihindeki önemi, kilise odaklı ortaçağ felsefesini içinde bulunduğu darboğazdan çıkarıp yeniçağa taşımasından kaynaklanır. Descartes'ın çalışmaları "Akılcılık" akımının doğmasına yol açmış, başta Spinoza ve Leibniz olmak üzere pek çok önemli filozofu etkilemiştir.

Filozofun görüşleri, başta "*Düşünüyorum öyleyse varım*" (Cogito ergo sum) çıkarımı olmak üzere, günümüzde de halen pek çok eserde alıntı olarak geçmektedir.

17 ve 18. yüzyıllarda Descartes'ın etkisi kolayca görülebilir. Locke, Hume, Leibniz ve Kant; Descartes'ın düşüncesine yanıt vermeye çalışmışlardır ve bu nedenle, modern felsefenin babası sayılmaktadır.

Denis Diderot

Burjuva kökenli Diderot (1713 – 1784) Paris'te felsefe, teoloji ve hukuk okurken bohem hayatı yaşadı. Bilginin her çeşidini merak eden Diderot hayatını, 1747'den 1766'ya kadar yönettiği Ansiklopedi'ye vakfetti. Yayınladığı çok sayıdaki eserlerinde felsefesinin evrimi izlenebilmektedir. *Pensées philosophiques*, 1746, (felsefi düşünceler) ile *Bijoux indiscrets*, 1748 (saygısız bijular) eserlerinde Deist felsefe hâkim iken, *Lettre sur les aveugles à l'usage de ceux qui voient*, 1749, (görenlere körler üzerine mektup) adlı eserinde ate materializm ortaya

çıkılmaktadır, zaten bu nedenle de birkaç ay müddetle hapsedilmiştir. Mekanist materializme karşı çıkararak 1733'de Helvetius'un insanı tarifine karşı çıkan "*Réfutation de l'Homme d'Helvétius*"u yazdı. Doğal ahlak anlayışını 1769'da yazdığı "*Le rêve de d'Alembert*"de (d'Alembert'in rüyası) açıkladı. İnsanın iyi olmaktan haz duyduğunu ve sosyal ahlakta kişisel mutlulukla toplumun iyiliğinin örtüştüğünü belirterek Rousseau'ya karşı çıktı. Eserlerinin bazıları, Goethe'nin yardımıyla, ölümünden sonra basıldı.

Les Neuf Soeurs Locasının tersimatlarına göre Diderot defalarca ziyaretçi olarak toplantılarına katıldı, bu nedenle Mason olduğu düşünülebilir, ancak, o zamanlarda Üstad-ı Muhterem'in davetiyle çok özel haricilerin de çalışmalarına davet edilebildiklerini göz önüne almak gerekir.

Jean-Jacques Rousseau

Jean-Jacques Rousseau (Cenevre 28 Haziran, 1712 - Ermenonville, Val-d'Oise 2 Temmuz, 1778) yazar, düşünür, filozof, politika ve müzik teorisyeni. Bir sanatçının oğludur. On yaşında eğitimine bir din adamının yanında başlayan Rousseau, daha sonra bir gravürücü ustasının

yanında çalıştı. 1728-1738 yılları arasında değişik işler yaparak, uşak, sekreter, müzik hocası, tercüman olarak Fransa, İtalya ve İsviçre’de dolaştı. 1749’da Ansiklopedinin müzik bölümünü kaleme aldı.

İnsan doğasına ilişkin yorumlarıyla, insanın uygarlık tarafından değiştirilmemiş doğal halinin birçok açıdan üstün olduğu fikrini ve modern demokrasi anlayışına temel oluşturan toplumsal sözleşme öğretisiyle ün kazanmıştır. Kendisi filozof sıfatını her zaman reddetmiştir. *Discours sur l’Origine et les Fondements de l’Inégalité parmi les hommes* (İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Temeli ve Kökenleri) adlı eserinde, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağından bahsetmeden önce insan ile hayvan arasındaki farklılıklar üzerinde durur.

Rousseau’nun Fransız dili etimolojisi üzerine çalışmaları vardır. D’Alembert ile mektuplaşmıştır.

Montesquieu

Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu (18 Ocak, 1689 – 10 Şubat, 1755), bir Fransız politik düşünerüdür.

Kuvvetler ayrımı esasını ortaya atmıştır. 20 yıl üzerinde çalıştığı “*De l’Esprit des Lois*” (Yasaların Ruhu) adlı kitabında yasama, yürütme ve yargıyı birbirlerinden ayırmanın önemini vurgulamıştır.

Siyaset sosyolojisini geliştiren Montesquieu, esas ününü toplum, hukuk ve yönetim tarzı konusunda gerçekleştirdiği karşılaştırmalı araştırmadan almıştır. Siyaset ve hukuk konusunda objektif yöntemle deneysel bir yaklaşımı benimseyen filozof, olguları kaydetmek yerine anlamayı, fenomenleri konu alan karşılaştırmalı bir soruşturmayı, tarihsel gelişmenin ilkelerine ilişkin sistematik bir araştırmanın temeli yapmaya itmiştir. Siyaset konusuna, tarih filozofu olarak yaklaşan Montesquieu, farklı politik toplumlardaki farklı pozitif hukuk sistemlerinin çok çeşitli faktörlere, örneğin, halkın karakterine, ekonomik koşullarla iklimle, vs., görece olduğunu söylemiştir. O, işte bütün bu temel

koşullara, “yasaların ruhu” adını vermiştir. Montesquieu bu bağlamda, üç tür yönetim tarzını birbirinden ayırmış ve bu devletlere uygun düşen yönetici ilke, iklim ve topraktan söz etmiştir. Buna göre, despotizm büyük devletlere, sıcak iklimlere uygun düşer ve korkuya dayanır. Britanya örneğinde olduğu gibi, ne soğuk ve ne de sıcak olan bir iklimin hüküm sürdüğü, orta büyüklükteki devletlere uygun düşen yönetim biçimi, monarşidir; söz konusu yönetim biçimi, şan ve şerefe dayanır. Buna karşın, soğuk iklimlere ve küçük devletlere uygun düşen rejim, demokrasidir; demokrasinin yönetici ilkesinin erdem olduğunu öne süren Montesquieu, tüm insanlar için geçerli olan tek bir doğa yasası ve evrensel bir insan doğası olduğunu kabul eden akılcılığa şiddetle karşı çıkmış ve kuvvetler ayrılığı prensibini ortaya atmıştır.

Jean le Rond d’Alembert (1717 – 1783)

Filozof, yazar, matematikçi. Diderot ile birlikte Ansiklopedi’nin kurucularındandır. Yeni mekanik ilminde etkileşen karşılıklı iki cismin ataleti, hareketleri ve denge durumlarını tetkik ederek kendi adını taşıyan ilkeyi kurdu. Tellî sazlarda tellerdeki titreşimleri, yıldızların mekaniğini (gün dönmeleri) tetkik etmiştir. Voltaire ile olan yazışmalarını les Neuf Soeurs Locası üyesi Condorcet yayınlamıştır.

Claude Adrien Helvétius (1715 – 1771)

Ansiklopedi’nin hazırlanmasına katılmıştır. Materialist ve ate bir felsefe geliştirerek kişiliğin oluşmasında toplumun ve eğitimin rolünü vurgulamıştır. Astronom Lalande ile birlikte “Les Sciences” (Bilimler) Locasını kurdu. Locanın kapsamını genişleterek Ansiklopedi’nin beşiği olacak Les Neuf Soeurs Locasını hazırladı, ancak Loca tahsis edilmeden önce öldü. Voltaire’in Les Neuf Soeurs Locasına tekris edildiğinde kendisine Helvétius’un önlüğü takdim edilmiş, o da, önlüğü dudaklarına götürerek Helvétius’a olan saygısını vurgulamıştı.

DİN VE POLİTİKA TARTIŞMALARI YASAK OLAN LOCALAR POLİTİKAYA NASIL KARIŞTI?⁷⁷

Bu çalışmanın başlarında, din ve politika tartışmalarının yasaklanması bahsinde, kral ve kilise yasak ve dogmalarına rağmen, radikal bilim adamlarının deneysel mekanik araştırmalarını localarda yapmaya başladıklarını gördük.

1215 yılında Magna Carta ile kralın yetkileri kısılmış, bazı özgürlükler tanınmıştı. İngiltere parlamento tarihinde bundan sonra halka ve bireylere tanınan hak ve özgürlükler 1689 “Bill of Rights” ile taçlanmıştı. Bill of Rights ile tanınan hak ve özgürlüklerin başlıcaları şöyleydi:

Kral güçlerine ciddi sınırların getirilmesi

Vergilerin parlamento tarafından tasdik edilmesi,

Habeas Corpus (ihzar müzekkeresi), tutuklama yasası İşkence yasağı

Barış zamanında sıkıyönetim yasağı

Parlamento hakları

Serbest seçim

Parlamentoda söz hürriyeti

Kişi hakları

Protestanlara silahlanma özgürlüğü

Kısaca, Anglo-Sakson hukukunda 1689’dan sonra Krala ve Kiliseye karşı gizli mukavemete gerek kalmamıştı. Parlamento içinde her şey konuşulabiliyor, çoğunluk oyu ile kararlaştırılabiliyordu.

Kıta Avrupasında ise, Hollanda Cumhuriyeti dışında, egemenlik kralların elindeydi. Parlamentolar vardı, ancak milletvekillerini kral

⁷⁷ Francis Bacon : ideal devlette Solomon’s House (Süleyman’ın Evi) veya College of Six Days’ Works (Altı Günlük Mesainin Koleji – yani Tanrı’nın altı günde yarattığı dünyanın araştırılması Koleji)adı verilen ve bilim adamlarının bir araya gelerek Doğa’yı araştırdıkları bir mekân tarif edilmekte. Bilim adamları bir ısız adada kurulan bu evde dünyanın dertlerinden (din ve politika) uzakta yaşayarak kendilerini bilime adıyorlardı.

tayin ediyordu. Parlamentolarda etkili muhalefet yoktu. 19. yüzyılda milliyetçiliğin geliştiğini, sosyo-politik sistemlerin kurulduğunu, sömürgeci imparatorlukların parçalanmaya ve küçük etnik grupların özgürlük aramaya başladıklarını görüyoruz.

Radikal aydınlar kahvelerde, localarda, yayınevlerinde, tiyatrolarda, felsefi tartışmaların yapıldığı salonlarda toplanıyor, fikir geliştiriyorlardı.

Avrupa ve Amerika savaşlarında hazinesi eriyen Fransa Kralı XVI. Louis yeni vergiler ihdas etmek istedi. Halk ayaklandı ve 14 Temmuz 1789'da Bastille zindanını basarak mahkûmları serbest bıraktı. Büyük Fransız Devrimi başlamıştı. Kaos hüküm sürüyordu.

1791 yılında ihtilalci gruplar toplanarak bir kurucu meclis atadılar, İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisini yayınladılar. Bu ihtilalci grupların başında olan ve kendi aralarında da mücadele eden kişilerin çoğu masondu, fakat kurum olarak masonluğun olaylara müdahalesi yoktu. Kral sarayında 1739 yılında kurulan "Loge Royale des Petits Appartements" Locasına XV. Louis'nin dahil olduğu, ancak Masonluğun başına geçme teşebbüsünün Kardinal de Fleury tarafından önlendiği biliniyor⁷⁸. XVI. Louis'nin de bu locanın üyesi olduğu söyleniyor.

Parlamentoda muhakeme edilen kralın avukatlarının başında olan Kont Raymond Romain de Sèze (1748-1828) *Les Neuf Soeurs* Locası üyesiydi. Savunmasında milletvekillerine Yaptığı hitap: "*Aranızda hâkimler olduğunu düşünürken, yalnızca itham ediciler buluyorum*" ünlüdür. (1815'de Yargıtay başkanı oldu, 1816'da da Fransız Akademisine üye seçildi.)

XVI. Louis 15 Ocak 1792'de parlamentoda 721 milletvekilinden 387'sinin oyuyla idama mahkûm edildi ve 21 Ocak günü idam infaz edildi.

Amerika Birleşik Devletlerinin İngiltere'ye karşı istiklâl savaşlarında müttefikleri Fransa'nın donanmasına Lafayette Marki'si kumanda

⁷⁸ *Dictionnaire de la Franc-Maçonnerie, Daniel Ligou: Bourbons (famille royale de France), s. 154.*

ediyordu. Lafayette *Les Neuf Soeurs* Locası üyesiydi. 100 dolarlık banknotların üzerinde resmi olan, ABD'nin Fransa Büyük elçisi Benjamin Franklin de aynı locanın Üstad-ı Muhteremliğini yapmıştı. George Washington, müttefiki Lafayette Marki'si ve savaştığı İngiliz kuvvetleri kumandanı Lord Cornwallis ile maiyetindeki birçok subay Masondu.

Kıta Avrupasında, Masonik özgürlük, eşitlik ve kardeşlik mevhumu (mavi-beyaz-kırmızı) Napolyon harpleri ile tüm coğrafyaya yayıldı. Napolyon iktidarını sağlamlaştırmak için, işgal ettiği Avrupa ülkelerinde Masonluğu bir eşraf kulübü gibi kullandı.

Avrupa ve Amerika'da yayılan bu radikal aydınlanma – Masonluk kültürünün etkileri ile siyasette gelişen yeni sosyo-politik tanımlama ve felsefeler milliyetçilik akımlarına yol açtı, imparatorluklarda parçalanmalar, etnik milliyet bazında yeni devlet oluşumları ortaya çıktı.

Sınıflara bölünmüş halk mensupları Mason Localarında bir araya gelerek, başka türlü tanışamayacakları insanlarla iş ilişkileri kurabildiler, bazı localar felsefi–politik forumlara dönüştü. Örnek olarak 19. yüzyılın ortalarında Sırbistan'da kurulan Ali Koç Bektaşî tekkesi / Mason locasını gösterebiliriz. Bu tekke / loca Osmanlı, Sırp, Rus, Polonya, Fransız, Alman, Avusturya, İngiliz soyluları / ajanlarının ülkeleri hesabına entrikalar çevirdiği enternasyonal bir foruma dönüşmüştü. Kuruluşu hiçbir Masonik intizam kuralına uymayan bu yapı, Almanlar, Fransızlar, Avusturyalılar ve hatta İngilizler tarafından muntazam loca olarak tanınıyor, karşılıklı ziyaretler yapılıyor, hediyeler veriliyordu.

19. yüzyılda parlamentolarında muhalefet yapamayan Kıta Avrupası politikacıları, Fransız Büyük Devriminden sonra, locaların özgür ortamında muhalefetlerini planlamaya başladılar.

Masonluk politika yapmıyor, ama Kilise ve Kral baskısı dolayısıyla, düşünce adamları localara katılıyordu, Mason olmayı seçen politikacılar da Masonluğun yasal ayrıcalıklarını kullanıyordu. Osmanlı İmparatorluğunda kapitülasyonlar sisteminin yabancılara tanıdığı

ayrıcalıklar kullanılarak, Jön Türkler Paris, Selanik ve İstanbul Localarında örgütleniyordu. Güney Amerika'da Simon Bolivar İspanyol müstemlekeciye karşı özgürlük hareketlerini localarda başlattı, İtalyan Garibaldi onun yanında yetişti. Bolivar'la Amerika'nın bağımsızlık savaşı kahramanlarını izleyen Meksika (Santa Ana) ve Küba (José Marti) özgürlük hareketleri izledi.

Osmanlı sınırları içinde gözükken, ancak Rusya himayesinde olan Sırbistan tam özgürlüğünü istiyor, Osmanlı Devleti de onu tekrar sahiplenmek istiyordu. Polonya'yı işgal eden Rusya Sırbistan'ı elinden kaçırmak istemiyordu. Avusturya Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a el koymak istiyordu. Polonyalılar da Rus tahakkümünden kurtulmak istiyordu. Fransa, İngiltere ve Almanya da bu sorunda söz sahibi olmak arzusunda idi.

1850'lerde Sırbistan'da kurulan Ali Koç Bektaşî tekkesi Mason Locası olarak kabul edildi. Yukarıda saydığımız tüm devletlerin elemanları bu locada karşılıklı görüşüyor ve istihbarat topluyorlardı. İntizamda ne denli ciddi olduğunu bildiğimiz İngiltere Büyük Locası (UGLE), Almanya, Avusturya ve Fransa Büyük Locaları Ali Koç Locasını tanıyor, ziyaret ediyor ve ziyaretçi kabul ediyorlardı.

Avrupa'da, Garibaldi ve Mazini'nin önderliğinde İtalya Birliği kuruldu; Rusya'da Lenin'den önce, tüm üyeleri Mason olan, Kerenski hükümeti kuruldu, bu hareketlerin yansımaları tüm Balkan ülkelerinde görüldü.

OSMANLI LİMAN KENTLERİNDE MASONLUĞUN GELİŞMESİ

Cem Emrence'ye göre⁷⁹ Osmanlı İmparatorluğunu üç ayrı bölgede tetkik etmek gerekir: sahil, sınır, iç kentler. 1860'lardan itibaren liman kentlerinde orta sınıfta gelişmeleri görüyoruz. *“Liman kentleri entelektüel sınıflarının kendilerine özgü davranışları vardı. Kozmopolitan kişi yerel kültüre de bağlıydı, reformlara olumlu bakıyor, fakat devlet veya*

⁷⁹ Osmanlı İmparatorluğunda orta sınıf Masonlar, Dorothe Sommer *Freemasonry in the Ottoman Empire, Introduction, s. 8.*

topluma karşı değildi. Modernleşmeye yerel perspektiften bakıyor ve 'yerel' ile 'global' arasında dengeyi bulmaya çalışıyordu." Bu aydın kişiler Hürmasonluğun öncüleriydi.

Kırım Harbi ile Fransız ve İngiliz Mason askerler, Bir yüzyıl öncesinden İstanbul, İzmir, Halep ve Homs kentlerine ek olarak Osmanlı liman kentlerinde (İstanbul, İzmir, Beyrut, Kahire, İskenderiye, Kudüs, Selanik) localar kurdular. Değişik inanç sahibi etnik grupların mücadelelerinin yarattığı gerginlik halk içinde güveni sağlayabilecek yeni sosyal yapılara ihtiyaç gösteriyordu. Hürmasonların inanışlar arası faaliyetleri barış, kalkınma ve refah getiriyordu. Osmanlıların kendileri, Avrupa'dan yardım istemeden, Hürmasonluğu geliştirmeye çalışıyorlardı. Bu hızlı gelişme, Batılı Hürmasonları da rahatsız ediyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısı yeni ideolojilerinin icat edildiği, tekrar tanımlandığı, rafine edildiği, yeni fikirlerin yeşerdiği bir zamandı. Bu, özyönetim ve etnik ayrışma zamanıydı. Bab-ı Âli Avrupa ve Kuzey Afrika'da toprak kaybetmişti, Batı imparatorluklarının politika ve askeri sahalarda zayıf düştüğünün farkında olduklarını görüyordu. Halklarda geleceğe güven kalmamış, endişe hâkim olmuştu. Batı'nın endüstri devrimi ekonomide çöküşe yol açıyordu. Teknoloji el melekelerini değersiz kılıyordu. Türban yerine fes gibi giyim tarzı dahi değişiyordu. Cemaatlerin birbirlerine olan husumetleri birlikte çalışmalarına imkân tanımıyordu.

Osmanlı Hürmasonlar, politika ve dinciliğin yarattığı etnik sosyo-politik gerilimi, politik ve dinsel yasakların aşılabildiği, müşterek menfaatlerin galip gelebildiği bir huzur ortamını localarda buluyorlardı. Localarda değişik mezhep ve tarikat mensupları birbirlerine "kardeşim" diye hitap ediyor, huzur ve ekonomik gelişim ufku açılıyor, yurt dışındaki masonlarla ticari imkânlar sağlanıyordu. Kısaca, rekabet halinde olan etnik ve dinsel cemaatlerin karşılıklı toleransa dayalı bir müşterek anlayışı localarda bulmaları ile toplumda da genel bir gelişim elde ediliyordu.⁸⁰

Aslında 17. yüzyılda Londra'da Royal Society'nin kuruluşu ile kıyaslayabileceğimiz bir gelişme.

⁸⁰ Dorothe Sommer, *Freemasonry in the Ottoman Empire, a History of the Fraternity and its influence in Syria and the Levant. Conclusion* (s. 215 – 220).

SONUÇ

Spekülatif Hürmasonluk 17. yüzyılda İngiltere ve İskoçya'da deneysel fizikle başlayan seküler felsefe ile dogmaları yıkarak barış, kardeşlik, özgürlük, insan haklarının temini, laiklik, demokrasi, dünyada barış, hukuk ve tolerans, bilimde ilerlemeyi arayan bir sosyal oluşumdur. Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Beyannamesi, UNESCO, Uluslararası Adalet Divanı gibi organizasyonların kuruluşlarında Hürmasonluk felsefesinden feyz almış, aydın bireyler vardır.

Orta çağlardan bu yana ülkelerde birbirine dargın, hatta düşman cemaatlerin, farklılıklarını göz ardı ederek bir araya gelerek, güven içinde müşterek sosyal projeler ve ticarî ilişkiler kurabildikleri başlıca ortak mekân, bağlı oldukları obediens ve ritler değişik de olsa, mason locaları olmuştur.

Bu iddianın en yakın örneği, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve değişik ırk, kültür ve inançlara sahip tebaası olan Osmanlı İmparatorluğunda masonluğun, Orta Doğudan Balkanlara, ilerici, aydınlanmayı teşvik eden bir etki yaratmış olmasıdır.

